

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
EIROPAS TIESĪBU UN STARPTAUTISKO TIESĪBU KATEDRA

**LOJĀLAS SADARBĪBAS PRINCIPS –
TĀ NODROŠINĀŠANA EIROPAS SAVIENĪBĀ UN
TĀ PIEMĒROŠANAS PRAKSE
EIROPAS SAVIENĪBAS TIESĀ**

BAKALaura DARBS

Autore: Bakalaura studiju programmas
„Tiesību zinātne”
NLN 4.kursa studente
Ieva Bērziņa
Studentes apliecības Nr.il15035

Darba vadītājs:
Dr.iur.Arnis Buka

RĪGA, 2019

Anotācija

Bakalaura darba temats ir „Lojālas sadarbības princips – tā nodrošināšana Eiropas Savienībā un tā piemērošanas prakse Eiropas Savienības Tiesā”.

Lojālas sadarbības princips ir viens no Savienības darbības principiem un līdz šim juridiskajā literatūrā tas ir salīdzinoši maz aplūkots un novērtēts, tomēr, kā autore darbā noskaidrojusi, to var dēvēt par Savienības pamatprincipu, tā kā no tā izriet vesela virkne ar citiem pienākumiem, kas krietni paplašina lojālas sadarbības principa darbības lauku, tādējādi nostādot to diezgan augstu tiesību principu “rangā”. Bez tam, nenoteiktais lojālas sadarbības koncepts, autoresprāt, ir gana interesants jēdziens, kura saturu ir būtiski konkretizēt, lai spētu gan pareizi to iztulkot, gan piemērot praksē.

Par darba mērķi autore izvirzījusi noskaidrot lojālas sadarbības principa būtību, tā nozīmi Savienības tiesībās un nodrošināšanu Savienības ietvaros, kā arī izpētīt tā piemērošanas praksi Savienības Tiesā.

Lai sasniegtu darbā izvirzīto mērķi autore noteikusi sekojošus uzdevumus:

- 1) noskaidrot tiesību principa jēdzienu, vēsturisko attīstību un tiesisko regulējumu;
- 2) veikt lojālas sadarbības jēdziena konkretizāciju;
- 3) aplūkot Savienības Tiesas praksi principa piemērošanā;
- 4) analizēt no tiesību principa izrietošos pienākumus;
- 5) izziņāt tiesību principa nodrošināšanas iespējas Savienībā;
- 6) izdarīt secinājumus un sniegt ierosinājumus tiesību principa attīstībai.

Darba pirmajā nodaļā autore aplūkojusi tiesību principa būtību – jēdzienu, vēsturisko attīstību un tiesisko regulējumu. Darba otrajā nodaļā, pamatojoties uz Savienības Tiesas nolēmumiem, autore noskaidrojusi no tiesību principa izrietošo pienākumu loku un sniegusi savu vērtējumu par tiem. Savukārt darba trešajā nodaļā autore analizējusi tiesību principa kontroles mehānismu Savienībā, kā arī sniegusi savus ierosinājumus par lojālas sadarbības principa attīstības iespējām.

Atslēgas vārdi: lojalitāte, sadarbība, Eiropas Savienība, Eiropas Savienības tiesības, Eiropas Savienības Tiesa, tiesību princips, dalībvalsts.

Annotation

Le thème du travail de la recherche est „Le principe de la coopération loyale – sa disposition dans l’Union Européenne et sa mise en application à la Cour de l’Union Européenne.”

Le principe de la coopération loyale est l’un des principes de fonctionnement de l’Union et jusqu’à aujourd’hui ce sujet était très peu évoqué dans la littérature juridique, cependant, comme l’auteur l’a constaté, on peut l’appeler comme un principe de base de l’Union, puisqu’il s’ensuit beaucoup des obligations qui étendent considérablement le champ d’activité du principe de la coopération loyale en le plaçant ainsi assez haut dans «le rang» des principes juridiques. En plus selon l’auteur, ce concept indéfini est intéressant et il y est important de concrétiser son contenu pour pouvoir l’interpréter et le mettre en pratique correctement.

Donc l’objectif du travail de la recherche est de découvrir l’essence du principe de la coopération loyale, son sens dans le droit de l’Union ainsi que sa disposition, aussi bien qu’explorer l’application pratique à la Cour de l’Union.

Pour atteindre l’objectif du travail l’auteur a défini les tâches suivantes:

- 1) découvrir le concept du principe, le développement historique et le règlement juridique;
- 2) faire la concrétisation du concept de la coopération loyale;
- 3) regarder l’application pratique du principe juridique à la Cour de l’Union;
- 4) analyser les obligations qui découlent du principe juridique;
- 5) explorer la disposition du principe juridique dans l’Union;
- 6) tirer des conclusions et faire des suggestions pour le développement du principe.

Dans la première partie du travail de la recherche, l’auteur a découvert le concept du principe de la coopération loyale, le développement historique et le règlement juridique. Dans la deuxième partie du travail de la recherche, l’auteur, basé sur les arrêts de la Cour de l’Union, a découvert le cercle des obligations qui s’étend du principe juridique et donné son avis sur leurs mises en application. Finalement dans la troisième partie du travail de la recherche, l’auteur a analysé le mécanisme du contrôle du principe juridique à l’Union et donné ses suggestions pour le développement du principe de la coopération loyale.

Mots clés: la loyauté, la coopération, l’Union Européenne, le droit de l’Union Européenne, la Cour de l’Union Européenne, le principe juridique, l’état membre.

Satura rādītājs

Ievads	5
1. Lojālas sadarbības princips: būtība un nozīme starp citiem Eiropas Savienības tiesību principiem	7
1.1. Lojālas sadarbības principa jēdziens un tiesiskais regulējums	7
1.2. Lojālas sadarbības principa vēsturiskā attīstība	12
1.3. Lojālas sadarbības princips kā nozīmīga sastāvdaļa Eiropas Savienības tiesību principu sistēmā	17
2. Lojālas sadarbības princips Eiropas Savienības Tiesas praksē	22
2.1. Lojālas sadarbības principa izpratne Eiropas Savienības ietvaros	22
2.1.1. <i>Pienākums sniegt informāciju un atbildēt uz uzdotajiem jautājumiem</i>	23
2.1.2. <i>Pienākums sniegt ierosinājumus</i>	27
2.1.3. <i>Pienākums apstrīdēt</i>	30
2.1.4. <i>Pienākums respektēt kompetences</i>	32
2.1.5. <i>Pienākums piemērot sankcijas</i>	35
2.1.6. <i>Pienākums piemērot pagaidu pasākumus</i>	38
2.1.7. <i>Pienākums atlīdzināt zaudējumus</i>	40
2.2. No tiesību principa izrietošo pienākumu vērtējums	41
3. Lojālas sadarbības principa nodrošināšana Eiropas Savienībā	45
3.1. Procesuālie līdzekļi tiesību principa nodrošināšanai	45
3.2. Ierosinājumi lojālas sadarbības principa nodrošināšanai Eiropas Savienībā	49
Kopsavilkums	53
Izmantoto avotu un literatūras saraksts	55

Ievads

Mūsu valstij Eiropas Savienības (turpmāk – Savienības) tiesības jau īpaši kļuva aktuālas ar brīdi, kad Latvijas Republika iestājās Savienībā – 2004.gada 1.maijā. No tā laika ir kļuvusi svarīga ne tikai korekta dalība tajā, bet arī dzan pareiza Savienības tiesību interpretācija un izpratne kā tāda. Autoresprāt, katras dalībvalsts mērķim būtu jābūt vērstam uz Savienības pareizu tiesību pielietošanu, neaizmirstot par valsts pienākumiem, lai tās īstenotu, tādējādi iemantojot Savienības atzinību un radot nevainojamu valsts reputāciju. Tomēr, nav šaubu, ka kristāldzidrais raksturs veidojams, pārvarot grūtības un šķēršļus, daudzviet “apstājoties”, lai atkal dotos tālāk.

Šobrīd Savienības dalībā ir aizvadīti 15 gadi, kas šķietami liekas ilgs laika posms, tomēr, ņemot vērā Savienības tiesību harmonizācijas procesu, ir skaidrs, ka daudzi Savienības tiesību jautājumi vēl nepavisam nav integrējušies jeb, tā teikt, iesakņojušies, Latvijas valsts tiesību kultūrā, kā arī daudzi jautājumi vēl aizvien pašlaik ir palikuši atklāti, tas ir, nav iegūtas pilnīgas atbildes uz tiem. Tādējādi autore, vēloties palīdzēt lasītājam atbildēt uz vienu no “neskaidrajiem jautājumiem”, par darba tematu izvēlējusies lojālas sadarbības principu, savu temata aktualitāti pamatojot ar to, ka lojālas sadarbības nenoteiktais jēdziens un no tā izrietošais tiesību princips, ir jākonkretizē, lai ieviestu skaidrību gan tajā aspektā, ko Savienība “prasa” no mūsu valsts, gan arī izprast tā darbības lauku Savienības ietvarā kā tādā. Būtiski saprast ne tikai juridiskajā literatūrā (teorijā) izklāstīto par lojalitātes konceptu, bet gan paraudzīties kā tas tiek piemērots Savienības Tiesas (turpmāk – Tiesas) praksē, lai varētu izdalīt konkrētus pienākumus nevis abstraktus formulējumus, kas tiek sagaidīti veicam. Līdz ar to, par darba mērķi autore izvirzījusi noskaidrot lojālas sadarbības principa būtību – jēdzienu, vēsturisko attīstību un tiesisko regulējumu, tā nozīmi Savienības tiesībās, nodrošināšanu Savienības ietvaros un piemērošanas praksi Tiesā.

Neraugoties uz autores jau pieminēto problēmjautājumu sakarā ar tiesību principa neskaidro “dabu”, kā vēl vienu problēmjautājumu autore izvirza aplūkojamā tiesību principa “griestu” noteikšanu tā darbības “telpai”. Respektīvi, hipotētiski izvirzot jautājumu, vai it viss, kas notiek pretēji Savienībā noteiktajam taisnīguma “garam”, automātiski ir atzīstams par lojālas sadarbības pārkāpumu un kā uz to lūkojas kā dalībvalstis, tā Tiesa.

Autore, lai sasniegtu darba vēlamu rezultātu, pielietojusi sekojošas metodes: vēstures pētīšanas (pētniecības) metodi, kas, pamatojoties uz vēstures avotu teorētisku analīzi, palīdzēja autorei noskaidrot lojālas sadarbības principa izcelšanās varbūtību; monogrāfisko jeb aprakstošo metodi, ar kuras palīdzību autore aprakstījusi lojālas sadarbības principa teorētiskos un praktiskos aspektus; salīdzinošo metodi, ar kuras palīdzību autore salīdzināja Tiesas argumentāciju dažādos nolēmumos; analīzes metodi, ar kuras palīdzību autore centās

sniegt lasītājam analītiska rakstura atziņas; indukcijas jeb izziņas metodi, ar kuras palīdzību autore izziņāja lojālas sadarbības principa tik dažādās “šķautnes”.

Attiecībā uz izmantoto literatūru un avotiem, autore vēlas norādīt, ka bakalaura darbā ir izmantota daudzpusīga literatūra, kas sastāv no 36 literatūras vienībām, un tieši, 9 grāmatām latviešu valodā, 13 grāmatām angļu valodā, 2 grāmatām franču valodā, 4 juridiska rakstura rakstiem no mūsu pašu iemīļotā laikraksta „Jurista Vārds”, 5 dažādām vārdnīcām, kā arī 3 rakstiem no interneta pārlūka – viens latviešu, divi franču valodā. Tāpat arī autore darbā izmantojusi Līguma par Eiropas Savienību un Līguma par Eiropas Savienības darbību attiecīgos pantus, kā arī aplūkojusi Latvijas Republikas Civillikumu un Civilprocesa likumu Savienības tiesību kontekstā. Autore darbā sniegusi plašu Tiesas prakses klāstu, aplūkojot ne tikai pieejamos Tiesas nolēmumus latviešu valodā, bet arī angļu un franču valodā. Bez tam, franču valoda, pēc autores ieskatiem, ir ieguvusi fundamentālas nozīmes valodas statusu starptautiskajā tiesību vidē. Kopā autore darbā izmantojusi 50 literatūras un avotu vienības.

Tāpat autore vērs lasītāja uzmanību uz pētījuma robežām, pamatojoties uz darba ierobežoto apjomu un spēju iekļauties tajā, norādot, ka otrajā nodaļā autore nav iztirzājusi it visus no lojālas sadarbības principa izrietošos pienākumus, bet gan aplūkojusi, tā teikt, pašreiz nozīmīgākos, saprotot, ka apskatītajam pienākumu klāstam var veidoties arī “jaunpienācēji”.

Autore vēlas arī norādīt, ka, ņemot vērā Savienības vēsturisko attīstību, un tieši, faktu, ka tikai ar Māstrihtas līgumu (1992.gadā) tika ieviests jauns termins “Eiropas Savienība”¹, autore atteikusies no “Eiropas Kopienas” jēdziena izmantošanas darbā, lai atvieglotu tā lasīšanu un vienādotu terminu lietojumu. Tāpat arī autore norādījusi pašreizējos Savienības Līgumu nosaukumus un to pantu numerācijas aktuālajā redakcijā. Saistībā ar Eiropas Kopienas Tiesas reorganizācijām autore darbā izvēlējusies lietot jēdzienu “Tiesa”.

Ievada nobeigumā autore uzrunā lasītāju, cerot, ka tas lūkosies uz darbu kā uz pamatu tālāku pētījumu veikšanai, tā kā ik dienu tiesību zinātne pilnveidojas ne tikvien caur dažādu autoru un tiesībpētnieku viedokļiem, bet arī ar Tiesas nolēmumu palīdzību. Autore ieskatā, dalībvalstu tik dažādās nacionalitātes, kultūras un tiesību mantojums nebūt nav jāuztver par “stūrakmeni” ne tikai lojālas sadarbības principa, bet arī visu Savienības tiesību kontekstā, bet gan jāraugās uz to kā “pievienoto vērtību”, kas nes savu pievedumu Savienības mērķu sasniegšanā, jo ne pa velti Savienības sauklis paliek nemainīgs – „Vienota dažādībā”.

¹Autoru kolektīvs. Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Arņa Bukas, Kaspara Gailīša, Ģirta Strazdiņa zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 45.lpp.

1. Lojālas sadarbības princips: būtība un nozīme starp citiem Eiropas Savienības tiesību principiem

1.1. Lojālas sadarbības principa jēdziens un tiesiskais regulējums

Mūsdienās vārds “lojāls” iemājojis daudzu personu leksikā, izskanot vietā un nevietā. No latviešu literārās valodas viedokļa, tas ir internacionālisms, proti, svešvārds; vārds, kas no vienas valodas aizgūts daudzās valodās.² Ievērojot to, ka autore pārvalda angļu un franču valodu, apstiprinās vārdnīcā norādītais par to, ka jēdziens “lojāls” sastopams arī citās valodās – abās minētajās valodās termins rakstāms līdzīgi, proti, *loyal* (angl.val. – *loyalty*; fr.val. – *la loyauté* – lojalitāte). Ilustrētā svešvārdu vārdnīca jēdzienu “lojāls”, pirmkārt, skaidro kā tādu, kas respektē pastāvošo varu, ievēro tās likumus, un, otrkārt, definē kā uzticamu vai uzticīgu (kam).³ Savukārt citviet “lojalitāti” raksturo kā izturēšanos, kurā izpaužas respekts pret pastāvošo iekārtu, varu, valsti; izturēšanos, rīcību, kurā izpaužas uzticība, godprātīga, korekta attieksme (pret kaut ko).⁴

Šie visi minētie atslēgas vārdi – uzticība, respekts, godprātība – mudina lasītāju atsaukt atmiņā jau pazīstamos tiesību principus tādus kā labas ticības princips un labas pārvaldības princips, kā arī rada asociācijas ar tādām klauzulām kā labi tikumi, godprātīga tiesību izmantošana un rīkošanās kā krietnam, rūpīgam saimniekam, kas ir tāds saimnieks, kas ir godīgs, kārtīgs, taisnprātīgs, rīkojas bez viltus, ir neuzpērkams, godprātīgs, uzticības cienīgs, un tam ir pienākums būt gādīgam, precīzam. Tas nozīmē rūpēties, pūlēties kādas lietas labā, būt čaklam un centīgam, ieguldīt visas savas pūles un cītību.⁵

Jānorāda, ka daudzviet juridiskajā literatūrā lojālas sadarbības princips tiek dēvēts vienkāršāk – par lojalitātes principu, tomēr, autoresprāt, iztrūkstot vārdam “sadarbība”, mainās principa darbības lauks, proti, tas paplašinās. Vārdu savienojumā “lojāla sadarbība” vārds “lojāls” ir apstākļa vārds, tā kā atbild uz jautājumu *kāds?* un paskaidro vārdu “sadarbība”, kas lasītājam liek saprast, ka lojālai ir jābūt tieši sadarbībai. Pēc autores domām, lojālas sadarbības principam būtu jābūt pakārtotam lojalitātes principam, pirmajam aptverot šaurāku interpretācijas sfēru nekā pēdējam. Tomēr, ņemot vērā to, ka apskatītajā juridiskajā literatūrā lojālas sadarbības princips dēvēts arīdzan par lojalitātes principu vai, citviet, tieši

²Autoru kolektīvs. Latviešu valodas vārdnīca. Rīga: Izdevniecība Avots, 2006, 397.lpp.

³Autoru kolektīvs. Ilustrētā svešvārdu vārdnīca. Rīga: Izdevniecība Avots, 2005, 311.lpp.

⁴Autoru kolektīvs. Svešvārdu vārdnīca. Rīga: Jumava, 2005, 256.lpp.

⁵Abramoviča L. Krietna saimnieka rūpības nozīme Komerclikumā. Jurista Vārds, 2006, Nr.44. Pieejams: <https://www.juristavards.lv/doc/147266-krietna-saimnieka-rupibas-nozime-komerclikuma/> [aplūkots:2019.gada 19.februārī].

otrādāk, tikai par sadarbības principu, neizdarot piezīmes par to diferenciaciju, autore sīkāk neiztirzās terminu variācijas, bet pieņems tos par ekvivalentiem.

Taču, neskatoties uz to, ka vietām vārds “sadarbība” nav iemantojis citu autoru cieņu, darba autore nevar “pievērt acis” un neņemt to vērā, aplūkojot tikai “lojalitātes” konceptu. Autore respektē Savienības likumdošanas iestāžu uzskatu par tiesību principa formulēšanas nepieciešamību un, pēc autores domām, nav vajadzības tiesību principam nodrošināt “saīsināto versiju”, tā kā tā formulējums nav pārāk apjomīgs. Ievērojot norādīto, autore noskaidrojusi arī vārda “sadarbība” nozīmi, un tieši, latviešu valodas skaidrojošā vārdnīca to skaidro kā kopīgu darbību un savstarpēju atbalstu kopīgu mērķu sasniegšanai; sadarbošanos.⁶ Tādējādi, autoresprāt, paplašinās aplūkojamā tiesību principa darbības lauks, ne tikai vērstot uzmanību uz uzticamu un godprātīgu subjektu attieksmi citam pret citu, bet arī uz atsaucību un “palīdzīgu roku” kopēju nolūku realizēšanai.

Apskatot lojālas sadarbības principa tiesisko regulējumu, būtiski ir norādīt, ka Savienības darbības pamatā ir Līgumi. Līgumi ir Savienības izveidošanas, eksistences un darbības juridiskais pamats. Pašlaik spēkā ir trīs Līgumi – Līgums par Eiropas Savienību, Līgums par Eiropas Savienības darbību un Eiropas Atomenerģijas kopienas dibināšanas līgums.⁷ Šie Līgumi, tāpat kā konstitūcijas tradicionālā nozīmē, ietver vispārējos Savienības darbības politiskos mērķus, kā arī rada Savienības institūciju darbībai tiesisko pamatu un nosaka tās struktūru. Arī juridiskā spēka ziņā primārie tiesību akti ir vienīgie tiesību avoti, kuriem ir augstāks juridiskais spēks par pārējiem tiesību aktiem, jo no primārajiem tiesību aktiem izriet pašu Savienības tiesību darbības leģitīmācija.⁸ Lojālas sadarbības princips minēts Līgumā par Eiropas Savienību jeb Māstrihtas līgumā, kas stājās likumīgā spēkā 1993.gada 1.novembrī, kad arī oficiāli tika izveidota Savienība. Ar minēto līgumu noslēdzās vairāku gadu ilgās apspriedes starp valstu valdībām par Eiropas integrācijas padziļināšanu.⁹

Atbilstoši Līguma par Eiropas Savienību¹⁰ 4.panta trešajai daļai saskaņā ar lojālas sadarbības principu Savienība un dalībvalstis ar patiesu savstarpējo cieņu palīdz cita citai veikt uzdevumus, ko nosaka Līgumos. Dalībvalstis veic visus vajadzīgos vispārējos un īpašos pasākumus, lai nodrošinātu to pienākumu izpildi, kas izriet no Līgumiem vai no Savienības iestāžu aktiem. Dalībvalstis sekmē Savienības uzdevumu izpildi un atturas no jebkādiem pasākumiem, kuri varētu apdraudēt Savienības mērķu sasniegšanu.

⁶Autoru kolektīvs. Latviešu valodas vārdnīca. Rīga: Izdevniecība Avots, 2006, 931.lpp.

⁷Autoru kolektīvs. Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 218.lpp.

⁸Autoru kolektīvs. Ievads Eiropas Savienības tiesībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 17.lpp.

⁹Pieci fakti, kas jāzina par Māstrihtas līgumu. Pieejams: https://www.ecb.europa.eu/explainers/tell-me-more/html/25_years_maastricht.lv.html [aplūkots: 2019.gada 19.februārī].

¹⁰Līgums par Eiropas Savienību. Parakstīts Māstrihtā 07.02.1992. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:12008M/TXT&from=DE> [aplūkots: 2019.gada 19.februārī].

Tiesību normas satura izzināšanā lieti noder tiesību normu iztulkošanas metodoloģija. Tai ir nozīme, lai noskaidrotu vispilnīgāko un vispareizāko tiesību normas jēgu un veiktu visprecīzāko tās interpretāciju. Interesanti, ka no saviem pirmsākumiem (jau ilgi pirms Romas juristiem) likumu interpretētāju (lat.val. – *interpēs* – starpnieks) uzskatīja kā vidutāju, kā starpnieku starp izdoto likumu un reālās dzīves konkrētā gadījuma apstākļiem, uz kuriem jāattiecinā likuma priekšraksti. Interpretētājs vienlaikus bija arī likuma piemērotājs.¹¹ Frīdrihs Kārlis fon Savinjī, vācu jurists un vēsturnieks, iztulkošanu apzīmēja arī kā mākslu, jo tā ir “brīva gara darbība”, kura ar tai piemītošo radošo raksturu piedalās “tiesību veidošanā”.¹²

Pēc autores ieskatiem, lai varētu izprast lojālas sadarbības principa būtību, tā nozīmi Savienības darbībā un piemērošanas praksi Tiesā, autorei arīdzan būtu jāiejūtas minētā vidutāja-starpnieka un tiesībveidotāja lomā, tādējādi autore spētu uzkonstruēt apskatāmā tiesību principa darbības sfēru, konkrētāk, noskaidrot norādītās tiesību normas, tai skaitā aplūkojamā tiesību principa, pareizu interpretāciju. Kā jau autore norādīja, talkā ņemamas tiesību zinātnē atzītās tiesību normu iztulkošanas metodes.

Ņemot vērā to, ka autore turpmākajās darba nodaļās noskaidros gan likumdevēja gribu un tiesību normas mērķi, gan tās vēsturiskos apstākļus un tiesību normas pieņemšanas nepieciešamību, autore neuzskata par nepieciešamu šajā nodaļā to aplūkot caur visu tiesību normu iztulkošanas metožu prizmu, bet gan apskatīt to ar gramatiskās jeb filoloģiskās iztulkošanas metodes palīdzību, lai gūtu priekšstatu par tiesību normas vārdisko saturu, pamatojoties uz normu veidojošo vārdu nozīmes noskaidrošanu.¹³

No iztulkošanas prakses un teorijas viedokļa svarīgi ir noteikt gan tiesību normā esošā vārda ikdienas valodā lietoto nozīmi, gan tās juridisko nozīmi.¹⁴ Juridisko jēdzienu veidošanā likumdevējam ir pietiekami liela rīcības brīvība. Šie jēdzieni var tikt veidoti tādējādi, ka tiesību tekstos lietotā vārda juridiskā nozīme lielā mērā ir identiska ar to nozīmi, kādā tos lieto ikdienas valodā. To juridiskā nozīme var būt arī šaurāka, plašāka vai pilnīgi cita nekā vārdi ikdienas lietojumā.¹⁵

Kā autore noskaidrojusi, Līguma par Eiropas Savienību 4.panta trešā daļa ir vienīgā tiesību norma, kura burtiski norāda uz lojālas sadarbības principu Savienības ietvaros. Līdz ar to, lai sasniegtu darbā izvirzīto mērķi, ir būtiski veikt tās sīkāku analīzi, konkrētāk, bez apskatītajiem pamatjēdzieniem kā “lojāls” un “sadarbība”, iztirzājamojā tiesību normā, autoresprāt, svarīgi ir noskaidrot sekojošo vārdu un vārdu savienojumu nozīmi: “ar patiesu

¹¹Meļķis E. Tiesību normu iztulkošana. Rīga: Latvijas Universitāte, 2000, 9.lpp.

¹²Turpat, 12.lpp.

¹³Turpat, 27.lpp.

¹⁴Turpat, 27.lpp.

¹⁵Turpat, 28.lpp.

savstarpējo cieņu”, “palīdz”, “veikt uzdevumus”, “vispārējos un īpašos pasākumus”, “pienākumu”, “sekmē”, “atturas”, “apdraudēt”. Noskaidrojot atslēgas vārdu nozīmi, var paraudzīties uz tiesību normu ne vien ar plašāku tvērumu, bet jau ar piepildītāku saturu.

Nodaļas ievaddaļā autore jau aplūkoja jēdzienu “lojāls” un “sadarbība” nozīmi, tomēr jāuzsver, ka šie divi termini, gluži tāpat kā, piemēram, “taisnīgums” un “labi tikumi”, ir atklātie un nenoteiktie jēdzieni. Tajos ir saskatāmi tikai aptuveni priekšstati par iespējamo jomu, kurā būtu meklējams dotā jēdziena saturs. Tie pauž attieksmi pret kādu parādību, vērtējumu, rīcības motivāciju. Nenoteiktais tiesību jēdziens galvenokārt ir cilvēka atziņas sfēras problēma.¹⁶ Bez tiem, kā jau autore minējusi iepriekš, svarīgi būtu iepazīties tuvāk arī ar pārējiem atslēgas vārdiem.

Analizējot vārdu savienojumu “ar patiesu savstarpējo cieņu”, vārda “paties” nozīme skaidrota kā tāda, kas ietver sevī patiesību, balstās uz patiesību; tāda, kas atbilst īstenībai; ir neviltots.¹⁷ Vārds “savstarpējs” skaidrots kā tāds, kas notiek, iedarbojoties vienam uz otru, citam uz citu; tāds, kas īstenojas, ietekmējot vienam otru, citam citu; tāds, kurā izpaužas vienāda attieksme vienam pret otru, citam pret citu.¹⁸ Savukārt vārds “cieņa” traktēts kā attieksme un izturēšanās, kurā izpaužas spēju, zināšanu, vērtības atzīšana, arī bijība (pret kādu, ko); morālā vērtība; morālā stāja, arī gods; tiesību apziņa; šās apziņas izpausme.¹⁹

Attiecībā uz darbības vārdu “palīdzēt”, skaidrojošā vārdnīca norāda, ka tas nozīmē ar savu darbību, rīcību veicināt, sekmēt, atvieglot (kādam ko); sniegt (kādam) garīgu vai materiālu atbalstu; labvēlīgi, pozitīvi iedarboties.²⁰ Savukārt “veikt uzdevumus” – “veikt” – darīt, padarīt, izpildīt,²¹ “uzdevums” – darbs, pienākums, kas kādam uzdots.²²

Lūkojot sīkāk vārdu savienojumu “vispārējos un īpašos pasākumus”, tiek noskaidrots, ka vārds “vispārējs” ir tāds, kas attiecas uz visiem, visu, aptver visus, visu,²³ taču “īpašs” ir tāds, kas ir atšķirīgs no citiem, no parastā; īpatnējs, savdabīgs; noteiktam nolūkam paredzēts. Piemēram, īpaši apstākļi.²⁴ Savukārt “pasākums” ir noteikta rakstura organizēts darbību kopums, ko veic kādam mērķim.²⁵

Attiecībā uz vārdu “pienākums”, skaidrojošā vārdnīca norāda uz darbību, rīcību, izturēšanos, ko nosaka tiesiskas vai morāles normas,²⁶ tādējādi vārdam piešķirot atbildīgu

¹⁶Meļķis E. Tiesību normu iztulkošana. Rīga: Latvijas Universitāte, 2000, 30.lpp.

¹⁷Autoru kolektīvs. Latviešu valodas vārdnīca. Rīga: Izdevniecība Avots, 2006, 809.lpp.

¹⁸Turpat, 977.lpp.

¹⁹Turpat, 200.lpp.

²⁰Turpat, 765.lpp.

²¹Turpat, 1158.lpp.

²²Turpat, 1125.lpp.

²³Turpat, 1185.lpp.

²⁴Turpat, 399.lpp.

²⁵Turpat, 799.lpp.

²⁶Turpat, 838.lpp.

“nokrāsu”, vēršot lasītāja uzmanību uz to, ka tā pamatā ir kādi noteikumi.

Visbeidzot, raugoties uz trim nozīmīgajiem darbības vārdiem, tiek noskaidrots, ka “sekmēt” nozīmē būt par cēloni (kā) attīstībai, labvēlīgai, veiksmīgai norisei; veicināt²⁷; “atturēties” – izvairīties no darbības, rīcības²⁸; “apdraudēt” – pakļaut briesmām; radīt (kam) bīstamu, nedrošu stāvokli.²⁹

Iztirzājot atslēgas vārdu nozīmi, ir iegūts pilnīgāks priekšstats par tiesību normas vārdisko saturu, tādējādi Līguma par Eiropas Savienību 4.panta trešo daļu iespējams traktēt arī šādi: ievērojot lojālas sadarbības principu, kura pamatā ir uzticama un godprātīga attieksme, kas vērsta uz atbalstu kopīgu mērķu sasniegšanā, Savienība un dalībvalstis neviltoti cita pret citu, augsti godājot morālās vērtības, veicina izpildīt uzdotos pienākumus, kas noteikti Līgumos. Dalībvalstis veic visas vajadzīgās noteikta rakstura organizētās darbības, gan tās, kas attiecas uz visiem, gan tās, kuras noteiktam nolūkam paredzētas, lai nodrošinātu to darbību izpildi, kas izriet no Līgumiem vai no Savienības iestāžu aktiem. Dalībvalstis veicina Savienības uzdevumu izpildi un izvairās no jebkādas rīcības, kas varētu pakļaut briesmām Savienības mērķu sasniegšanu vai radīt tai nedrošu stāvokli.

Juridiskajā literatūrā vietām tiek uzsvērta atšķirība starp pozitīviem un negatīviem subjektu pienākumiem, proti, vienkāršiem vārdiem izsakoties, no tiesību normas ir redzams, ko vajag darīt un ko - nevajag. Būtiski norādīt, ka arī apskatītajā tiesību normā ir izdalāmi minētie pienākumi. Tā, piemēram, Līguma par Eiropas Savienību 4.panta trešās daļas pirmā rindkopa paredz dalībvalstīm pozitīvus pienākumus, un tieši, „dalībvalstis veic visus vajadzīgos vispārējos un īpašos pasākumus, lai nodrošinātu to pienākumu izpildi, kas izriet no Līgumiem vai no Savienības iestāžu aktiem,” uzsverot pozitīvo pienākumu veikt norādītos pasākumus un nodrošināt pienākumu izpildi, savukārt otrā rindkopa paredz negatīvus pienākumus, norādot, ka „dalībvalstis sekmē Savienības uzdevumu izpildi”, taču „atturas no jebkādiem pasākumiem, kuri varētu apdraudēt Savienības mērķu sasniegšanu,” akcentējot negatīvo pienākumu atturēties no tādiem pasākumiem, kas varētu graut uzdevumu izpildi.³⁰

Analizējot lojālas sadarbības principa jēdzienu un tā regulējumu, autoresprāt, svarīgi būtu norādīt arī lojalitātes darbības virzienus. Savienības tiesībās diezgan daudz diskutēts par vertikālītātes un horizontalitātes jēdzieniem, piemēram, sakarā ar tiešo iedarbību direktīvām. Tāpat ir arī ar lojalitāti – tiesību subjektu attiecībās tai var piemist dažāda virzība.

²⁷Autoru kolektīvs. Latviešu valodas vārdnīca. Rīga: Izdevniecība Avots, 2006, 981.lpp.

²⁸Turpat, 135.lpp.

²⁹Turpat, 60.lpp.

³⁰Autoru kolektīvs. Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 99.lpp.

Pirmkārt, tiek atzīta lojalitātes horizontālā iedarbība. Horizontālā lojalitāte izriet no Līguma par Eiropas Savienību 4.panta trešās daļas, un tieši, reglamentējot attiecības starp pašām dalībvalstīm. Horizontālā lojalitāte pastāv dalībvalstu starpā. Otrkārt, izdala vertikālo lojalitāti, kas izpaužas starp Savienības institūcijām un dalībvalstīm, kur uzsvars tiek likts uz sadarbības pienākumu, pamatojoties uz Līguma par Eiropas Savienības darbību³¹ 210.panta pirmo daļu. Tā noteic, lai sekmētu darbību savstarpēju papildināšanos un efektivitāti, Savienība un dalībvalstis koordinē savu politiku, kas paredz sadarbību attīstības jomā, un savstarpēji apspriež atbalsta programmas arī starptautiskās organizācijās un starptautiskās konferencēs. Savukārt kā trešo lojalitātes darbības virzienu izšķir apgriezto (aizmugurisko) vertikālo lojalitāti (angļu val. – *reverse vertical loyalty*), paredzot neskaitāmus lojālas sadarbības pienākumus starp Savienības institūcijām un dalībvalstīm, kā arī starp Savienību un dalībvalstu institūcijām.³² Vairāk lasītāja uzmanību uz lojalitātes darbības lauku autore vērš darba turpmākajās nodaļās.

Nav šaubu, ka lojālas sadarbības princips ir aktuāls mūsdienu sabiedrībai – Eiropas pilsoņiem, tā kā šobrīd vairāk nekā 510 miljoni iedzīvotāju no 28 dalībvalstīm bauda priekšrocības, kuras sniedz Eiropas līmeņa sadarbība.³³

1.2. Lojālas sadarbības principa vēsturiskā attīstība

Viena no iespējamajām lojālas sadarbības principa izcelšanās versijām tiek saistīta ar Vācijas Federatīvās Republikas iniciatīvu Līgumā par Eiropas Savienību paredzēt lojalitātes pienākumu, līdzīgi kā tas ir iekļauts Vācijas Federatīvās Republikas Pamatlikumā, iestrādājot tajā federālās lojalitātes konceptu.³⁴

Federālisms (angl.val. – *federalism*; fr.val. – *fédéralisme*; vāc.val. – *föderalismus*) ir Vācijas valsts pamatā. Tas ir cēlies no latīniskā *foedus* un ir sistēma par varas deleģēšanu. Šīs mācības pamatā ir ideja par vienotu valsti, kas sastāv no daudzām dalībvalstīm (federācijas subjektiem), kas centrālai valdībai jeb centrālajām varas institūcijām ir deleģējušas daļu no savām individuālajām tiesībām.³⁵ Savukārt “federālā lojalitāte” (vāc.val. – *bundestreue*) Vācijas Federatīvās Republikas tiesībās ir sen pazīstama – jau 1916.gadā, kad aktualizējās uzticības jautājums starp Vācijas impērijā esošajām federālajām zemēm, federālais princips

³¹Līgums par Eiropas Savienības darbību. Parakstīts Romā 25.03.57.Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT> [aplūkots: 2019.gada 21.februārī].

³²Klamert M. The Principle of Loyalty in EU Law. United Kingdom: Oxford University Press, 2014, 25.p.

³³Pieci fakti, kas jāzina par Māstrihtas līgumu. Pieejams: https://www.ecb.europa.eu/explainers/tell-me-more/html/25_years_maastricht.lv.html [aplūkots: 2019.gada 21.februārī].

³⁴Klamert M. The Principle of Loyalty in EU Law. United Kingdom: Oxford University Press, 2014, 9.lp.

³⁵Balodis R. Federālisms kā taisnīgas pārvaldes nodrošināšanas instruments.Jurista Vārds, 2004, Nr.46. Pieejams:<https://www.juristavards.lv/doc/97084-federalisms-ka-taisnigas-parvaldes-nodrosinasanas-instruments/> [aplūkots: 2019.gada 21.februārī].

pieprasīja, lai impērijas politika tiktu vadīta nevis ar pārākuma “nokrāsu”, bet gan federālā sabiedroto “garā”.³⁶ Lojalitātes princips Savienībā atgādina federālo lojalitātes principu saskaņā ar kuru federācijas subjektiem savu tiesību izlietošanā ir jārespektē citu federācijas subjektu un pašas federācijas intereses. Šis federālās lojalitātes princips savukārt ir analogs civiltiesībās pazīstamajam labas ticības principam.³⁷

Interesanti, ka Eiropas struktūrās strādājošie konstitucionālie pētnieki cenšas izvairīties no Savienības definēšanas par konfederatīvu vai federatīvu veidojumu, vai nu visu formulējot par “pastāvīgu revolūciju” un salīdzinot ar “motocikla vadīšanu pa stingri novilktu virvi, tai pašā laikā izpildot trikus”, vai, iesakot atsacīties no tradicionāli pieņemtiem jēdzieniem, tā vietā liekot domāt “jaunās kategorijās” un par “multikonstitucionālisma” iespējām. Attiecībā uz Savienību tiek sniegti tādi skaidrojumi kā valstu savienība ir starptautisko tiesību, bet federācija ir valsts (konstitucionālo) tiesību veidojums, no kā tiek izdarīti secinājumi par to, ka šai gadījumā lielāka loma ir politikai un politiskai psiholoģijai nekā jēdzieniskai skaidrībai. It kā oponējot federālismam, kā Savienības modelim, tiek sniegts paskaidrojums, ka valstu savienības dalībniekiem tiek saglabātas izstāšanās tiesības, kamēr federācija secisiju (atdalīšanos) drīkst novērst ar piespiedu līdzekļiem.³⁸ Tomēr pastāv uzskats, ka Līguma par Eiropas Savienību 4.panta trešā daļa ir paredzējusi “līmi”, kas nodrošina federālās konstrukcijas kopā turēšanos,³⁹ kas vēl joprojām izraisa daudzpusīgas politiskās un konstitucionālās debates attiecībā uz Savienības “arhitektoniku”.⁴⁰

Tāpat minēto apliecina Oksfordas izdotajā grāmatā par Savienības tiesību principiem paustais viedoklis, un sekojoši, ka Līguma par Eiropas Savienību 4.pants ir galvenā “atslēga”, lai izprastu Savienības federālo “dabu”, kas izpaužas starp Savienību un dalībvalstīm. Minētais pants veltīts lojalitātei, kas tāpat kā daudzās federālajās tiesību sistēmās uzliek par pienākumu sniegt informāciju pārvaldes līmeņu sadarbības ietvaros. Lojalitātei ir izšķiroša nozīme federālā balansa nodrošināšanā, tā kā Eiropas tiesiskā kārtība balstās uz dalībvalstu brīvprātīgu paklausību un tādējādi arī uz to lojalitāti. Tomēr būtiski ir norādīt, ka atšķirībā no tādām federālajām sistēmām kā Amerikas Savienotās Valstis, Austrālija un Kanāda, Savienība nav izstrādājusi striktus noteikumus par kompetences norobežošanu, kas samazina iespējas pārklāties federālajai un valsts varai. Toties Savienība ir norādījusi uz spēcīgu savstarpējo atkarību starp varas līmeņiem, kas ir būtisks nosacījums lojālas sadarbības

³⁶Klamert M. *The Principle of Loyalty in EU Law*. United Kingdom: Oxford University Press, 2014, 55.p.

³⁷Autoru kolektīvs. *Eiropas Savienības tiesības*. I daļa. *Institucionālās tiesības*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 100.lpp.

³⁸Balodis R. *Federalisms kā taisnīgas pārvaldes nodrošināšanas instruments*. *Jurista Vārds*, 2004, Nr.46. Pieejams: <https://www.juristavards.lv/doc/97084-federalisms-ka-taisnigas-parvaldes-nodrosinasanas-instruments/> [aplūkots: 2019.gada 21.februārī].

³⁹Klamert M. *The Principle of Loyalty in EU Law*. United Kingdom: Oxford University Press, 2014, 47.p.

⁴⁰An author collective. *Principles of European Constitutional Law*. Oxford: Hart Publishing Ltd, 2010, 55.p.

realizēšanai.⁴¹

Šajā tiesību avotā arīdzan ir izklāstīts viedoklis, ka lojālas sadarbības koncepcija radusies no Vācijas valsts jēdziena *bundestrue*, kas, kā jau iepriekš norādīts, nozīmē “federālā uzticība”. Tā bija iestrādāta konservatīvi politiskajā ideoloģijā, ar mērķi aizsargāt jaunizveidotā 1871.gada Otrā reihā vienotību, kas bija četru karalistu apvienojums. 1871.gada Konstitūcija, kas noteica valsts iekārtu, pieprasīja līgumslēdzējpusēm ievērot noteikumus ar bezkompromisa uzticību un nodrošināt savstarpējo cieņu. Vācijas valsts mērķis, ieviešot federālās uzticības prasību, bija uzsvērt harmonijas nepieciešamību pāri demokrātiskajai disonansei.⁴²

Autores ieskatā, no minētajā tiesību avotā paustā viedokļa, ir būtiski uzsvērt, ka lojālas sadarbības jēdziena kontekstā, šeit parādās vēl daži terminoloģijas “pievedumi”, un tieši, autore vēlas “pasvītrot” vārdu savienojumu “bezkompromisa uzticība”, akcentējot tā nozīmi attiecībā uz lojalitāti Savienības ietvaros. Proti, norādot uz bezkompromisu, rodas skaidrība, ka tādējādi tiek “iedēstīti” centieni izvairīties no kompromisa, konkrēti, vienošanās vai piekāpšanās aspektā. Tomēr autore vēlas vērst lasītāja uzmanību, ka Savienības kontekstā bezkompromisa uzticības prasība attiecas nevis uz vienošanās neiespējamību Savienības ietvaros, bet gan uz Līguma noteikumu neizpildes neiespējamību (līgumi ir jāpilda), kas var paredzēt sava veida kompromisa panākšanu, piemēram, situācijā, kad Komisija pieprasa dalībvalstij izpildīt attiecīgo lēmumu, taču valsts, norādot uz grūtībām, ar kurām ir sastapusies, sniedz savus ierosinājumus konkrētā lēmuma izpildē, tādējādi veidojot kompromisu starp Savienības institūciju un dalībvalsti. Līdz ar to, pēc autores domām, bezkompromisa uzticība lojālas sadarbības kontekstā ir vērsta un grūtību pārvarēšanu, lai izpildītu Līgumus un nepieļautu atkāpes no prasību ievērošanas, nevis uz nespēju Savienības ietvaros panākt alternatīvas iespējas obligāciju izpildei.

Tāpat arī autore vēlas sniegt savu komentāru attiecībā uz viedoklī norādīto harmonijas nodrošināšanu demokrātiskās disonanses izskaušanā, norādot, ka attiecīgo dalībnieku rīcības saskaņotības un samērīguma ieviešana ar lojalitātes prasību ir ne vien tiesisks, bet arīdzan politisks instruments, lai panāktu federālas valsts efektīvu pārvaldes iespējamību. Federācijas iekārtā teritorijām ir pašnoteikšanās tiesības jeb sava veida autonomija, tomēr pastāv centrālā vara, kas kontrolē iepriekšminētos subjektus, taču demokrātiska iekārta neparedz šādas atkarīgas attiecības, uzsverot, ka katram sistēmas dalībniekam ir jābūt līdzvērtīgam svarīgāko jautājumu izlemšanā, tādējādi tā ir neatbilstoša federālas valsts mehānismam.

⁴¹An author collective. Oxford Principles of European Union Law. New York: Oxford University Press, 2018, 363.p.

⁴²Turpat,363.p.

Eiropas sarežģītās attīstības kontekstā, grāmatā, kura aplūkojusi demokrātijas lomu Eiropā, ir norādīts, ka tām Eiropas valstīm, kurām sveša federālistiskā iekārta, ir grūti saprast šīs sistēmas darbību, piemēram, jurisdikcijas konfliktus, kas parasti izceļas federālās sistēmas valstīs. Interesanti, ka, pēc grāmatas autora domām, vistālāk no federālistiskā “gara” savās tradīcijās ir pieturējusies Francijas valsts, tā kā ideja par republiku ir bijusi “viena un nedalāma”. Francijas valsts republikāniskā tradīcija ir īpaši slikti “ekipēta”, lai radītu pamatu varas sadalījumam, kuras mērķis būtu ierobežot varas centralizāciju.⁴³

Pēc aplūkotajiem viedokļiem juridiskajā literatūrā, kā arī pēc autores sniegtajiem komentāriem par tiem, jāatzīst, ka šoreiz gan autores darba mērķis nav izdarīt plašākus secinājumus par Savienības iekārtas definēšanu saistībā ar federālismu un pieminētā “multikonstitucionālisma” attīstības iespējām, tomēr, autores ieskatā, lojālas sadarbības princips tik tiešām varētu būt federālās uzticības pēctecis, atdzimstot jaunā veidolā, tā kā abu kopīgais mērķis ir tieši sekmēt savstarpējo sistēmas dalībnieku uzticību.

Bez apskatītās lojālas sadarbības principa izcelšanās varbūtības teorijas, ko autore atzinusi par gana pārlicinošu, autore vēlas arī izteikt īsu ieskatu par aplūkojamā tiesību principa tiesiskā regulējuma evolūciju.

Kā norādīts Francijas Republikas juridiskajā literatūrā, un tieši, Tulūzas Universitātes profesora Haviēra Magnona (fr.val. – *Xavier Magnon, professeur à l'Université de Toulouse I Capitole*) rakstā par lojalitātes lomu Savienībā, pirms Lisabonas līguma, lojalitātes jēdziens Savienības tiesību kopsakarā parādījies vien divās vietās – Eiropas Kopienas dibināšanas līguma jeb Romas līguma, ko šobrīd dēvējam par Līgumu par Eiropas Savienības darbību, preambulā, attiecībā uz konkurenci (fr.val. – *la stabilité dans l'expansion, l'équilibre dans les échanges et la loyauté dans la concurrence*), kā arī Līguma par Eiropas Savienību bijušajā 11.pantā (tagadējais 24.pants), kas noteic, ka dalībvalstīm jāīkkojas lojalitātes un solidaritātes garā (fr.val. – *dans un esprit de loyauté et de solidarité*), kas veido arī izteiktu atsauci uz lojālas sadarbības principam tik tuvu solidaritātes principu.⁴⁴

Tomēr, kā darba autore pārbaudījusi, Līguma par Eiropas Savienības darbību preambulā norādīts, ka dalībnieki ir atzinuši, ka „šķēršļu pārvarēšana prasa saskaņotu rīcību, lai nodrošinātu vienmērīgu izaugsmi, līdzsvarotu tirdzniecību un godīgu konkurenci”, savukārt Līguma par Eiropas Savienību 24.panta 3.punkta pirmā daļa izteikta šādā redakcijā: „Uzticības un savstarpējas solidaritātes garā dalībvalstis aktīvi un konsekventi atbalsta Savienības ārpolitiku un drošības politiku un ievēro Savienības darbību šajā jomā.” Tādējādi

⁴³Siedentop L. La démocratie en Europe. Buchet/Chastel. Un département de Meta-Editions, 2003, 9.p.

⁴⁴Magnon Xavier. La loyauté dans le droit institutionnel de l'Union Européenne. Pieejams: http://publications.utcapitole.fr/13693/1/La_loyaut%C3%A9_dans_le_droit_institutionnel_de_l%27Union_euro_p%C3%A9enne.pdf [aplūkots 2019.gada 21.februārī].

saprotam, ka Tulūzas universitātes profesora rakstā norādītais par to, ka lojalitātes jēdziens pirms Lisabonas līguma ir pieminēts divās vietās, ir nevis kļūda, tā kā lojalitātes jēdzienu tur nesastopam, bet gan atšķirības tulkojumos, un tieši, lojalitāte konkurencē ir iztulkota kā godīga konkurence, savukārt norādītā dalībvalstu rīkošanās lojalitātes un solidaritātes “garā” latviešu valodā pārveidota par rīkošanos uzticības un savstarpējās solidaritātes “garā”. Tas nozīmē, ka apstiprinās darba apakšnodaļā par lojālas sadarbības principa jēdzienu un tiesisko regulējumu izklāstītais par to, ka lojalitāti var raksturot kā godīgu un uzticamu attieksmi. Ir skaidrs, ka šīs tulkojuma atšķirības nemaina likumdevēja gribu uzlikt tiesību subjektiem par pienākumu būt savstarpēji lojāliem un sadarboties uzticamā un godprātīgā veidā.

Papildinot minēto, autore norāda, ka pēc juridiskajā literatūrā sniegtajām atziņām, ir saprotams, ka lojālas sadarbības principa regulējuma “iedīgļi” meklējami Eiropas Ekonomikas Kopienas dibināšanas līguma 5.pantā. Neskatoties uz to, ka lojālas sadarbības princips nebija *expressis verbis* jeb burtiski ierakstīts regulējumā, norādot vien, ka dalībvalstīm ir pienākums nodrošināt Savienības tiesības uz pilnu “jaudu”, tas tomēr uzlika tām tās prasības, kuras pašreiz izriet no darbā aplūkojamā tiesību principa. Vēlāk lojālas sadarbības princips bija meklējams bijušajā Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 10.pantā, kas tagad ir transformējies par Līguma par Eiropas Savienību 4.panta trešo daļu. Tur jau bija konkrēti norādīts, kā aktuālajā redakcijā, ka dalībvalstīm jāveic visi vajadzīgie vispārējie un īpašie pasākumi, lai nodrošinātu to pienākumu izpildi, kas izriet no Līgumiem vai no Savienības iestāžu aktiem. Tāpat arī norādīts dalībvalstu pienākums sekmēt Savienības uzdevumu izpildi un atturēties no jebkādiem pasākumiem, kuri varētu apdraudēt Savienības mērķu sasniegšanu. Tādējādi saprotam, ka pašreizējā regulējuma “pievedums” ir norāde, ka saskaņā ar lojālas sadarbības principu Savienība un dalībvalstis ar patiesu savstarpējo cieņu palīdz cita citai veikt uzdevumus, ko nosaka Līgumos (Līguma par Eiropas Savienību 4.panta trešās daļas pirmais teikums). Tomēr, lai neapjuktu šajā Līgumu virpulī, autore atgādina, ka lasītājam vajadzētu “paturēt prātā” vien to, ka šobrīd Līguma par Eiropas Savienību 4.panta trešā daļa ir vienīgā, kas burtiski norāda uz lojālas sadarbības principu.

Autoresprāt, lai arī kādi būtu lojālas sadarbības principa pirmsākumi, iepriekš norādītais kopsakarā liek secināt, ka ne tikai katrs tiesību princips, bet gan katrs tiesiskais instruments, kas sastopams tiesību zinātnē, izgājis cauri dažādām attīstības stadijām līdz kļuvis ievērības cienīgs un nostiprināts tiesiskajā regulējumā. Ņemot vērā straujo tiesību attīstību, autore nešaubās, ka lojālas sadarbības principam vēl “tāls ceļš ejams”.

1.3. Lojālas sadarbības princips kā nozīmīga sastāvdaļa Eiropas Savienības tiesību principu sistēmā

Lai gan tiesību principi hierarhiskā ziņā visi ir vienādi un neieņem noteiktu secību, tas ir, nav pakļauti cits citam, tomēr pastāv sava veida kategorijas, kurās iespējams tos sagrupēt. Ir tādi tiesību principi, kuri būtu liekami vienā “atvilktnē” un kuriem ir ciešāka savstarpējā “draudzība” un ir tādi tiesību principi, kuri atrodas mazliet tālāk, tā teikt, citā “skapja” pusē.

Lojālas sadarbības princips tiek aplūkots Savienības tiesību principu kontekstā. Vispārējie tiesību principi ir Rietumu tiesību loka tiesību sistēmas, tātad arī Savienības tiesību sistēmas, sastāvdaļa. Pie vispārējo tiesību principu specifikas pieder tas, ka tiem ir vairāk vai mazāk skaidrs saturs, taču tie nav ietverti stingrā, viennozīmīgā formulā kā rakstītās (pozitīvās) tiesību normas. Judikatūrā parasti tiek akcentēti tikai to atsevišķie aspekti, savukārt tiesību zinātne, ejot judikatūrai “pa pēdām”, mēģina no spriedumu “mozaikas gabaliņiem” sastādīt vairāk vai mazāk aptverošu principu. Tādēļ attiecībā uz vispārējiem tiesību principiem ne vienmēr tiek lietota vienota terminoloģija, un arī to iekšējā konstrukcija ne vienmēr ir pietiekami skaidra. Tieši šeit parādās jurista spējas domāt un strādāt ar tiesību normām pēc būtības, bez formālā pozitīvo (rakstīto) tiesību radītā ietvara palīdzības.⁴⁵

Literārajā nozīmē ar jēdzienu “princips” saprot galveno noteikumu, nostādni, pamatu, vispārīgo patiesību. Savukārt “vispārīgs” nozīmē – tāds, kas attiecas uz visiem, konkrētā gadījumā – uz visu attiecīgās valsts tiesību sistēmu un vai pat uz visu tiesību saimi jeb loku. Tiesību zinātnē ar vispārīgajiem tiesību principiem mūsdienās saprot jau sava veida augstākās tiesības. Šāda pieeja būtībā nozīmē dabisko tiesību skolas ideju atdzimšanu, vienlaikus izplatoties idejai par likumdošanas “robu” esamību visas tiesību sistēmas ietvaros.⁴⁶

Savienības vispārējie tiesību principi tiek atvasināti divējādi. Vieni principi ir tieši minēti Līguma tekstā, piemēram, diskriminācijas aizlieguma princips un informācijas atklātības princips, kas nozīmē, ka šo principu satura noskaidrošanā ir jāvadās pēc Līguma teksta. Citi principi ir tādi, ko Līgums min tikai nekonkrēti, taču to pastāvēšana Savienībā ir nepieciešama, lai tiktu īstenoti Savienības mērķi un uzdevumi. Šo principu vidū ir jāmin, piemēram, solidaritātes princips un subsidiaritātes princips.⁴⁷ Tāpat arī šajā kategorijā iederas lojālas sadarbības princips, tā kā Līgumā par Eiropas Savienību nav iestrādāts tā atspoguļojošais saturs, tas ir minēts nekonkrēti un vispārīgi.

Attiecībā uz specifiskāku Savienības tiesību principu klasifikāciju, autore vēlas norādīt juridiskajā literatūrā pausto apgalvojumu, ka Savienības konstitucionālos principus var iedalīt

⁴⁵Autoru kolektīvs. Eiropas tiesības. Rīga: Juridiskā koledža, 2007, 101.lpp.

⁴⁶Turpat.

⁴⁷Autoru kolektīvs. Ievads Eiropas Savienības tiesībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 23.lpp.

divējādi. Pirmkārt, var izdalīt tādas tiesību principus, kas būtu klasificējami kā makro-socioloģiskie, savukārt otrā grupā izdalāmi mikro-socioloģiskie konstitucionālie tiesību principi. Pie pirmajiem pieskaitāmi tādi kā, piemēram, reģionālās integrācijas princips vai dalītās varas princips, savukārt pie otrajiem – subsidiaritātes princips, diskriminācijas aizlieguma princips, pamattiesību aizsardzības princips, nacionālo identitāšu ievērošanas princips, kā arī lojālas sadarbības princips. Pirmie ir ārējie konstitucionālie principi, bez kuriem Savienība nevarētu pastāvēt kā tāda, savukārt otrie – iekšējie tiesību principi, kuri nostiprināti Savienības Līgumos vai ar Tiesas nolēmumu palīdzību.⁴⁸

Darbā aplūkojamajam lojālas sadarbības principam ir “pulciņš ar draugiem”, proti, tam ir “radniecīgi” citi tiesību principi pēc to satura un mērķa. Kā pirmo un, tā teikt, “vistuvāko radnieku”, autore vēlas minēt labas ticības principu.

Labas ticības princips ir nostiprināts daudzu valstu, to skaitā Rietumu tiesību loka valstu, tiesiskajā regulējumā (izņēmums ir jāmin Lielbritānija, kurā labas ticības princips netiek atzīts, tomēr Savienības valstu tiesiskā regulējuma harmonizācijas rezultātā arī Lielbritānijas tiesu praksē ir vērojama pakāpeniska labas ticības principa atzīšana). Gadiem ejot, ir augusi arī labas ticības principa loma. It īpaši pēdējo gadu desmitu laikā lielākajā daļā Eiropas valstu būtiski pieaudzis tiesu lietu skaits, kurās ir piemērots labas ticības princips.⁴⁹ Rīkoties atbilstoši labas ticības principam nozīmē rīkoties taisnprātīgi (godīgi), būt uzticamam un lojālam, turēt doto vārdu, sadarboties ar otru pusi, rēķināties ar citu personu pamatotajām interesēm un dibināto uzticēšanos, kā arī atturēties no nesaprātīgas vai neattaisnojamas rīcības un kaitējuma nodarīšanas citām personām.⁵⁰ Piemēram, līdzšinējā tiesu praksē un tiesību zinātnē ir atzīts, ka taisnīguma nodrošināšanai ir nepieciešama taisnprātīga, savstarpēji korekta, uzticama un lojāla tiesību subjektu rīcība. Izlietot tiesības un pildīt pienākumus labā ticībā nozīmē rīkoties, rēķinoties ar citu personu aizsargājamām interesēm un dibināto uzticēšanos.⁵¹

NeNOTEIKTI tiesību jēdzieni (tādi kā “laba ticība”, “labi tikumi”) ir konkretizējami, par atskaites punktu izmantojot objektīvus kritērijus, piemēram, sabiedrībā valdošo tiesisko pārlicību, vispārēji atzītas ētikas maksimas un tiesiski ētiskos principus. Tādējādi “laba ticība” ir nevis subjektīvs, bet gan objektīvs rīcības kritērijs. Ir runa par tādu labo ticību, kāda objektīvi ir pieprasāma taisnīguma nodrošināšanai, un šī “mēraukla” nav atkarīga no tā, kā

⁴⁸An author collective. *European Constitutionalism Beyond the State*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, 61.-62.p.

⁴⁹Slicāne E. Labas ticības princips un tā piemērošana Latvijas civiltiesībās. *Jurista Vārds*, 2007, Nr.6. Pieejams: <https://www.juristavards.lv/doc/152528-labas-ticibas-princips-un-ta-piemerosana-latvijas-civiltiesibas/> [aplūkots: 2019.gada 22.februārī].

⁵⁰Turpat.

⁵¹Turpat.

savu rīcību ir vērtējis konkrētais tiesību subjekts.⁵² Autoresprāt, tieši tāpat ir ar lojālu sadarbību un lojalitāti kā tādu – “mēraukla” ir nevis konkrētā tiesību subjekta (piemēram, dalībvalsts) vērtējums, bet gan vispāratzītās normas, tikumiskie secinājumi.

Ievērojot norādīto, var secināt, ka gan lojālas sadarbības principam, gan labas ticības principam kopīga ir uzticamības, godīguma un sadarbības “klātesamība”. Savukārt atšķirības, autoresprāt, nebūtu meklējamas tiesību principu paskaidrojošajā terminoloģijā, kas šķietamas tik līdzīgas, bet gan to piemērošanā praksē, kas tiks aplūkotas ar Tiesas nolēmumu palīdzību darba otrajā nodaļā. Lojālas sadarbības princips, kā jau to paredz tā formulējums, ir vērsts tieši uz sadarbību starp tiesību subjektiem, kamēr rīkošanās labā ticībā ne vienmēr pieprasa sadarboties. Analizējot tos gadījumus, kad Tiesa atsaucas uz lojālas sadarbības principu, tiks iegūts priekšstats par tā atšķirību no minētajiem Savienības tiesību principiem.

Kā nākamais, autoresprāt, “tuvākās pakāpes radinieks” aplūkojamajam tiesību principam ir solidaritātes princips. Tas ir viens no tiem principiem, ko Līgums tikai piemin, nedodot skaidru priekšstatu par tā saturu un piemērošanu. Tā Līguma par Eiropas Savienību 2.pants noteic, ka viens no Savienības uzdevumiem ir solidaritātes paaugstināšana starp dalībvalstīm. Burtiski “solidaritāte” nozīmē savstarpēju atbalstu un rīcības saskaņotību, kuras pamatā ir interešu, mērķu un nostājas kopība. Savukārt, lasot šo principu Līguma kontekstā, tas nozīmē, ka Savienības mērķis ir panākt ciešu valstu sadarbību, īstenojot Līgumā izvirzītos mērķus un uzdevumus. To apstiprina arī Tiesas dotais solidaritātes skaidrojums *Komisija pret Itālijas Republiku* lietā. Proti, ja dalībvalsts vienpersoniski nepilda savas saistības pret Savienību, tā izjauc to līdzsvaru starp priekšrocībām, ko dod dalība Savienībā, un tiem pienākumiem, kuri saistās ar konkrēto mērķu un uzdevumu īstenošanu. Turklāt tādējādi dalībvalsts nostāda visas citas dalībvalstis un to valstu piederīgos nevienlīdzīgā situācijā, kas ir klajā pretrunā solidaritātes pienākumam. Tādēļ solidaritāti var uzskatīt par Savienības pamatprincipu, jo tas nodrošina Savienības mērķu un uzdevumu īstenošanu.⁵³ Svarīgi, ka Līguma par Eiropas Savienības darbību 222.pants satur “solidaritātes klauzulu”, kura noteic, ka krīzes situācijās (katastrofas gadījumā) Savienība un dalībvalstis darbojas solidāri kopā.⁵⁴

Atšķirībā no lojālas sadarbības principa un labas ticības principa savstarpēji izrietošajām “attiecībām”, lojālas sadarbības principa un solidaritātes principa pamatā ir mērķis panākt jau minēto ciešo valstu sadarbību. Kā norādīts juridiskajā literatūrā, no

⁵²Slicāne E. Labas ticības princips un tā piemērošana Latvijas civiltiesībās. Jurista Vārds, 2007, Nr.6. Pieejams: <https://www.juristavards.lv/doc/152528-labas-ticibas-princips-un-ta-piemerosana-latvijas-civiltiesibas/> [aplūkots: 2019.gada 22.februārī].

⁵³Autoru kolektīvs. Ievads Eiropas Savienības tiesībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 24.lpp.

⁵⁴Autoru kolektīvs. Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 100.lpp.

praktiskā viedokļa solidaritātes princips iedarbojas visai līdzīgi lojalitātes principam,⁵⁵ ko tad arī autore centīsies noskaidrot darba turpmākajās nodaļās.

Vēl viens tuvs tiesību princips lojālās sadarbības principam nāk no latīniskā izteiciena *pacta sunt servanda*, kas tiešā tulkojumā nozīmē to, ka līgumi ir jāpilda. To mēdz dēvēt arī par līguma saistošā spēka principu, proti, katrs līdzējs ir atbildīgs par savu solījumu precīzu izpildi neatkarīgi no jebkādu apstākļu iestāšanās, pat tādu, kuri iziet ārpus līdzēju objektīvas kontroles iespējām un kurus līdzēji nevarēja paredzēt brīdī, kad līgums tika noslēgts.⁵⁶ Latvijas Republikā šis princips ir nostiprināts Civillikuma⁵⁷ 1587.pantā, kas noteic, ka tiesīgi noslēgts līgums uzliek līdzējam pienākumu izpildīt apsolīto, un ne darījuma sevišķais smagums, ne arī vēlāk radušās izpildīšanas grūtības nedod vienai pusei tiesību atkāpties no līguma, kaut arī atlīdzinot otram zaudējumus.

Savienības tiesību kontekstā “līgumi ir jāpilda” attiecas uz, piemēram, laikā neieviestām direktīvām, kas var tikt traktēts arī dzan kā lojālas sadarbības principa pārkāpums. Autoresprāt, no atspoguļotā piemēra izriet, ka lojālas sadarbības princips un līguma saistošā spēka princips mijiedarbojas, lai sasniegtu Savienībā izvirzītos mērķus. Lojālas sadarbības princips varētu būt paturpinājums līguma saistošā spēka principam. Katrā ziņā tie savstarpēji izriet un papildina cits citu.

Attiecībā uz pieminēto labas ticības principu un apskatīto līguma saistošā spēka principu norādāms, lai gan labas ticības princips pieprasa rēķināties ar citu personu pamatotajām interesēm un dibināto uzticēšanos, būtu kļūdaini uzskatīt, ka saskaņā ar labas ticības principu ir pieļaujamas atkāpes no tā sauktā *pacta sunt servanda* principa tikai tā iemesla dēļ, ka līguma izpilde kādam līdzējam rada īpašas grūtības. Tas nozīmē, ka, slēdzot līgumu, pusēm ir jāuzņemas zināms risks par līguma ekonomisko izdevīgumu un tā izpildi. Rīkoties atbilstoši labas ticības principam nozīmē turēt doto vārdu un būt uzticamam, tātad arī izpildīt saistības, neraugoties uz darījuma sevišķo smagumu. Tomēr jāņem vērā, ka labas ticības princips ir vērsts uz caurmēra ētikas prasību (godīguma, lojalitātes, korektuma), nevis augstāko ētikas kategoriju (piemēram, augstsirdības, uzupurēšanās) ievērošanu. Piemērojot labas ticības principu, jāņem vērā, ka princips ir vērsts uz taisnīguma nodrošināšanu un savstarpējas taisnprātības, uzticības sekmēšanu.⁵⁸

⁵⁵ Autoru kolektīvs. Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 100.lpp.

⁵⁶ Klamert M. The Principle of Loyalty in EU Law. United Kingdom: Oxford University Press, 2014, 41.-42.p.

⁵⁷ Latvijas Republikas Civillikums. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=225418> [aplūkots: 2019.gada 22.februārī].

⁵⁸ Slicāne E. Labas ticības princips un tā piemērošana Latvijas civiltiesībās. Jurista Vārds, 2007, Nr.6. Pieejams: <https://www.juristavards.lv/doc/152528-labas-ticibas-princips-un-ta-piemerosana-latvijas-civiltiesibas/> [aplūkots: 2019.gada 22.februārī].

No iepriekšminētā autore secina, ka visi norādītie tiesību principi ir “apburtā loka” dalībnieki. Tie viens otru ne tikai papildina, bet arī “dzen uz priekšu”. Nav noslēpums, ka tiesību principu viena no pamatfunkcijām ir likuma “robu aizlīmēšana”. Tiesību principa praktiskā nozīme primāri ir gadījumos, kad likumā nav atrodams, taču ir nepieciešams konkrēts regulējums faktiskajiem apstākļiem, jo tad risinājumu (tiesību tālākveidošanu) var meklēt arī vispārējās vadlīnijās – tiesību principos.⁵⁹ Tur, kur rakstītās normas ir atstājušas “baltos plankumus”, tie darbojas kā tiešs un nepastarpināts tiesību avots, kuru iestādes un tiesas piemēro tāpat kā normatīvos aktus.⁶⁰ Skaidrs, ka katram tiesību principam tiesību zinātnē ir sava loma, taču tikai kopā tie spēj uzkonstruēt to tiesisko “rāmi”, kas “glābj” situācijās, kad jāsastopas ar šiem likuma “robiem”.

Lojālas sadarbības princips ir nozīmīga sastāvdaļa Savienības tiesību principu sistēmā un, autoresprāt, tam vajadzētu pievērst lielāku uzmanību un aizvien dziļāk integrēt arī latviešu tiesību kultūrā, jo, autores ieskatā, tam nav pievērta tik plaša uzmanība kā tādiem tiesību principiem kā diskriminācijas vai samērīguma princips, kas šķietami jau “novazāti” juridiskajā literatūrā. Par to vien liecina, ko autore jau minējusi iepriekš, tulkojumu variācijas, tā vien liekoties, ka latviešu sabiedrība baidās ielaist svešvārdu *lojāls* “savās mājās”.

⁵⁹Autoru kolektīvs. Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 88.lpp.

⁶⁰Autoru kolektīvs. Eiropas tiesības. Rīga: Juridiskā koledža, 2007, 101.lpp.

2. Lojālas sadarbības princips Eiropas Savienības Tiesas praksē

2.1. Lojālas sadarbības principa izpratne Eiropas Savienības ietvaros

Darba pirmajā nodaļā autore jau aplūkoja lojālas sadarbības jēdziena dažādās variācijās un sniedza lasītājam iespēju paraudzīties uz to no vairākiem skatupunktiem. Tas, ka lojalitāti jāasociē ar respektu, uzticību un godprātību, savukārt sadarbību jālūko kā savstarpēju atbalstu kopīgu mērķu sasniegšanai, ir saprotams, tomēr atklāts paliek jautājums par to, ko tad īsti nozīmē lojāli sadarbīties praksē, proti, kādas tieši darbības, vai, šajā gadījumā, arī bezdarbības, ietilpst zem lojālas sadarbības “jumta” un kas tieši ir sagaidāms no Savienības subjektu savstarpējām attiecībām lojālas sadarbības principa kontekstā.

Vispārzināms ir fakts, lai kaut ko nodrošinātu, ir nepieciešams paņēmienu kopums jeb metodes, kā to paveikt. Noskaidrojot attiecīgos paņēmienus, var apzināt, cik tālu sniedzas apskatāmā objekta “robežas”. Tāpat ir arī ar lojālas sadarbības principa nodrošināšanu Savienībā – ir vajadzīgs noteikt tos instrumentus, kas palīdzēs mērķi īstenot. Autoresprāt, aplūkojamais tiesību princips ir viens no visaptverošākajiem Savienībā, respektīvi, tam ir plaša darbības sfēra, tādēļ grūti ir noteikt jau pieminētās “robežas”. Tomēr autore ir atradusi franču juridiskajā literatūrā paustu viedokli, kuru sīkāk izzinot, atzīst par labu pamatu turpmākajiem pētījumiem darbā, tā kā tas palīdz saprast lojālas sadarbības principa realizēšanos praksē.

Viedoklis, kuram darba autore pievienojas, ir atrodamas Francijas Republikas Tulūzas Universitātes profesora Havier Magnona rakstā par lojalitāti Savienībā, kurā norādīts, ka ir iespējams identificēt veselu virkni ar pienākumiem, kas pakļauti lojalitātes prasībai, un sekojoši, informācijas pienākums (fr.val. – *un devoir d'information*), pienākums atbildēt uz uzdotajiem jautājumiem (fr.val. – *un devoir de répondre aux questions posées*), pienākums sadarbīties labā ticībā (fr.val. – *un devoir de collaboration de bonne foi*), izskaidrošanas pienākums (fr.val. – *un devoir d'explication*), pienākums respektēt kompetences (fr.val. – *un devoir de respect des compétences*), pienākums apstrīdēt (fr.val. – *un devoir de concours*), pienākums sniegt repliku (fr.val. – *un devoir de réplique*).⁶¹ Šie norādītie no lojālas sadarbības principa izrietošie pienākumi nebūt nav visi, tomēr nosauktie piemēri virza lasītāju uz vajadzīgo izpratni, ar kādu jālūkojas uz lojālas sadarbības principu.

Tāpat arī Latvijas Republikas juridiskajā literatūrā norādīts, ka Tiesa, pamatojoties uz lojalitātes prasību, ir izstrādājusi virkni atsevišķu pienākumu. Tā, piemēram, dalībvalstu tiesām pat pretēji dalībvalsts regulējumam vajadzības gadījumā ir pienākums piemērot

⁶¹Magnon Xavier. La loyauté dans le droit institutionnel de l'Union Européenne. Pieejams: http://publications.utcapitole.fr/13693/1/La_loyaut%C3%A9_dans_le_droit_institutionnel_de_l%27Union_euro_p%C3%A9enne.pdf [aplūkots 2019.gada 22.februārī].

pagaidu pasākumu, ja tas ir nepieciešams Savienības tiesību iedarbības nodrošināšanai. Dalībvalstīm no lojalitātes principa izriet arī pienākums paredzēt iedarbīgas sankcijas par Savienības tiesību pārkāpšanu. Fundamentālā Savienības tiesību principa par dalībvalstu atbildību pamats arī ir meklējams lojalitātes principā.⁶²

Attiecībā uz lojālas sadarbības principa izpratni Savienības ietvaros – autorei nav šaubu, ka to veido Tiesas sniegtās atziņas nolēmumos. Jau 1983.gada 10.februāra spriedumā lietā 230/81 *Luksemburga/Parlaments* pirmo reizi Tiesas ietvaros tika lietots vārdu savienojums “lojāla sadarbība”.⁶³ Tiesa tika izveidota līdz ar Eiropas Ogļu un Tērauda Kopienas dibināšanu. Pēc Eiropas Ekonomikas Kopienas un Eiropas Atomenerģijas Kopienas dibināšanas 1958.gadā paplašinājās arī Tiesas kompetence, un tā kļuva par Eiropas Kopienu Tiesu. Trīsdesmit gadus vēlāk, 1989.gadā nolūkā mazināt Tiesas noslogojumu, tika ieviesta Pirmās instances tiesa, kas pēc Lisabonas līguma tika pārdēvēta par Vispārējo tiesu.⁶⁴ Būtiski norādīt, ka Tiesas uzdevums ir nodrošināt Līgumu interpretēšanas un piemērošanas tiesiskumu. Ar to gan ir jāsaprot ne tikai Līgumi, bet arī visi pārējie tiesību avoti, tostarp tiesību principi.⁶⁵ Tādējādi apstiprinās autores norādītais par izpratnes veidojošo centrālo objektu, tā kā tikai Tiesas kompetencē ir to darīt.

Ņemot vērā no lojālas sadarbības principa izrietošo pienākumu daudzveidību dažādos juridiskajos avotos, autore izvēlējusies norādīt būtiskākos un pie pirmā no tiesību principa izrietošā pienākuma ietvert gan pienākumu sniegt informāciju, gan atbildēt uz uzdotajiem jautājumiem, tādējādi atvieglojot lasītāja uztveri un apvienojot tos vienā kategorijā.

2.1.1. Pienākums sniegt informāciju un atbildēt uz uzdotajiem jautājumiem

Kā pirmo no lojālas sadarbības principa izrietošajiem pienākumiem autore vēlas aplūkot pienākumu sniegt informāciju, tajā skaitā pienākumu atbildēt uz uzdotajiem jautājumiem. Saskaņā ar latviešu valodas vārdnīcu vārds “informācija” ietver, pirmkārt, ziņas, datus, ko cilvēki vāc, apstrādā, glabā un nodod cits citam, piemēram, zināšanu kopumu, un, otrkārt, informācija var pastāvēt ziņojuma formā.⁶⁶ Informācijas jēdziens ir gana plašs, tomēr darbā aplūkojamais informācijas pienākums aprobežojas ar Savienības pamatotajām

⁶² Autoru kolektīvs. Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Arņa Bukas, Kaspara Gailīša, Ģirta Strazdiņa zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 99.-100.lpp.

⁶³ Magnon Xavier. La loyauté dans le droit institutionnel de l'Union Européenne. Pieejams: http://publications.utcapitole.fr/13693/1/La_loyaut%C3%A9_dans_le_droit_institutionnel_de_l%27Union_euro_p%C3%A9enne.pdf [aplūkots 2019.gada 22.februārī].

⁶⁴ Autoru kolektīvs. Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Arņa Bukas, Kaspara Gailīša, Ģirta Strazdiņa zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 182.lpp.

⁶⁵ Turpat, 184.lpp.

⁶⁶ Autoru kolektīvs. Latviešu valodas vārdnīca. Rīga: Izdevniecība Avots, 2006, 394.lpp.

interesēm, kas šajā gadījumā vairāk saistīts ar Komisijas darbu, kurai, pieprasot informāciju, jāpamato tās nepieciešamība.⁶⁷

Pienākums sniegt informāciju un atbildēt uz uzdotajiem jautājumiem lojālas sadarbības principa kontekstā labi atspoguļots Tiesas nolēmumos, un tieši, vairākos spriedumos ir atzīts, ka dalībvalsts ir pārkāpusi lojālas sadarbības prasību, tā kā nav sniegusi nepieciešamās ziņas Savienības iestādei. Viens no šādiem gadījumiem ir bijis starp Komisiju un Luksemburgas Lielhercogisti, par ko Tiesa 2003.gada 6.martā pieņēmusi spriedumu lietā Nr.C-478/01⁶⁸. Tās pamatā bija Komisijas iesniegtais prasības pieteikums, kurā tā cita starpā lūdza atzīt, ka Luksemburgas Lielhercogiste, nesniedzot savus paskaidrojumus, nav izpildījusi pienākumus, ko tai uzliek lojālas sadarbības prasība. Proti, Komisijas ieskatā, daži valsts Patentu likuma panti radīja šaubas par to atbilstību Savienības tiesībām, tādēļ Komisija nosūtīja pieprasījumu, lūdzot sniegt paskaidrojumus divu mēnešu laikā. Valsts iestādes atbildēja, ka ir paredzēti likuma grozījumi. Tāpat informēja, ka, atceļot apstrīdētās tiesību normas, rastos problēmas sakarā ar Intelektuālā īpašuma dienesta darbību. Ievērojot to, ka, Komisijas ieskatā, nebija sniegta atbilde uz pieprasījumu, taču norādīts uz citiem apstākļiem, tā nosūtīja vēl vienu lūgumu sniegt paskaidrojumus par konkrētā likuma attiecīgajiem pantiem. Tā kā uz otro pieprasījumu valsts neatbildēja, Komisija nosūtīja argumentētu atzinumu, lūdzot tai veikt nepieciešamos pasākumus, kas vajadzīgi, lai sniegtu atbildi noteiktajā termiņā. Ņemot vērā to, ka Luksemburgas Lielhercogistes valdība neatbildēja uz Komisijas nosūtīto atzinumu, tā iesniedza prasības pieteikumu Tiesā, tā kā, Komisijas ieskatā, valsts iestādes neļāva tai izdarīt secinājumus par konkrēto tiesību aktu atbilstību Savienības tiesībām. Ievērojot norādīto, Tiesa atzina, ka saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienību 4.pantu, kas noteic, ka valstīm ir pienākums sadarboties, Komisijas prasību par pamatotu, tā kā valsts nebija atbildējusi nedz uz Komisijas pieprasījumu, nedz nosūtīto atzinumu. Bez tam, valsts nebija sniegusi nekādus iebildumus par celto prasību.

No minētā Tiesas prakses piemēra var secināt, ka lojālas sadarbības princips paredz ne tikai pienākumu sniegt informāciju, bet ir redzama arī lojālas sadarbības vertikālā darbība, proti, sadarbība starp dalībvalsti un Savienības institūciju. Attiecībā uz Komisijas lomu Savienībā, autore atradusi tiesību literatūrā paustu viedokli, ka tai piemīt integrācijas “motora

⁶⁷ Autoru kolektīvs. Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Arņa Bukas, Kaspara Gailīša, Ģirta Strazdiņa zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 270.lpp.

⁶⁸ Tiesas 2003.gada 6.marta spriedums lietā Nr.C-478/01 *Komisija/Luksemburga*. Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=76AABC6ECD393508E7A79085EFBD C7BB?text=&docid=48111&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=4189577> [aplūkots: 2019.gada 14.martā].

daba” un tās pamatuzdevums ir tieši sekmēt Savienības intereses.⁶⁹ Tādējādi ir saprotams, ka Komisija ir Savienības integrācijas procesa veicinātāja, kuras uzdevums ir, sadarbojoties ar attiecīgo dalībvalsti, panākt Savienības interešu īstenošanos.

Tāpat arī pienākums sniegt informāciju lojālas sadarbības principa kontekstā atspoguļots 2004.gada 13.jūlija Tiesas spriedumā lietā Nr.C-82/03 *Komisija pret Itālijas Republiku*⁷⁰, kur Komisija norādīja, ka ar savu ilgstošo klusēšanu Itālijas valdība ir padarījusi vēltīgus centienus iegūt ziņas, kas nepieciešamas sūdzības detalizētai izpētei, norādot uz to, ka sadarbības trūkums neatbilst dalībvalstīm ar Līgumu uzliktā lojālas sadarbības pienākuma ne burtam, ne “garam”. Tiesa prasību atzina par pamatotu, argumentējot, ka dalībvalstīm ir labticīgi jāsadarbojas ar Komisiju izmeklēšanā un jāsniedz tai visa informācija, ko tā šajā sakarā pieprasa. Secinājusi, ka Itālijas varas iestāžu rīcībā bija elementi, kas ļāva atbildēt Komisijai uz pieprasījumiem, Tiesa nosprieda, ka Itālijas Republika nav izpildījusi pienākumus, ko tai uzliek Līguma par Eiropas Savienību 4.panta trešā daļa.

Autore vēlas norādīt uz svarīgu aspektu, proti, saskaņā ar pirmo norādīto Tiesas prakses piemēru valsts savā atbildē Komisijai bija norādījusi uz citiem apstākļiem, taču atbildi pēc būtības bija sniegusi, taču no tās nebija iespējams izdarīt Komisijai nepieciešamos secinājumus par konkrēto tiesību aktu atbilstību Savienības tiesībām. Tādējādi autore secina, ka no lojālas sadarbības principa izrietošais pienākums sniegt informāciju var tikt atzīts par neizpildītu ne tikai tad, ja informācija nav sniegta vispār kā tāda, bet arī tad, ja tā ir sniegta nepilnīgi, neprecīzi un no tās nav iespējams izdarīt attiecīgos secinājumus (valsts izvairās no konkrētas atbildes sniegšanas). Tāpat arī juridiskajā literatūrā ir norādīts, ka lojālas sadarbības princips paredz ne tikai pienākumu sniegt informāciju kā tādu, bet pieprasa sniegt tādu informāciju, kas ir skaidra un precīza.⁷¹

Bez tam, korektu atbilžu sniegšana no dalībvalstu puses izpilda arī tad, ja ar Līguma par Eiropas Savienību 4.panta trešajā daļā uzlikto pienākumu savstarpēji palīdzēt veikt uzdevumus, tā kā informācijas sniegšana atvieglo Komisijas darbu un sekmē Savienības uzdevumu izpildi. Dalībvalstīm pēc iespējas vairāk ir jācenšas samazināt Savienības iestāžu noslodze, sadarbojoties. Nespēja atbildēt uz Komisijas pieprasījumiem apgrūtina tās uzdevumu izpildi saskaņā ar Līgumiem, un tas pats par sevi pārkāpj noteikto lojālas sadarbības pienākumu. Komisija daudzviet juridiskajā literatūrā Savienības kontekstā ir

⁶⁹ Autoru kolektīvs. Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Arņa Bukas, Kaspara Gailiša, Ģirta Strazdiņa zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 176.lpp.

⁷⁰ Tiesas 2004.gada 13.jūlija spriedums lietā Nr.C-82/03 *Komisija/Itālijas Republika*. Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?jsessionid=9ea7d2dc30dbaf460f90e05842378bc1cc451281d493.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxuLa310?text=&docid=49388&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=924633> [aplūkots: 2019.gada 14.martā].

⁷¹ Harlow C., Rawlings R. *Process and Procedure in EU Administration*. Oxford: Hart Publishing, 2014, 40.p.

dēvēta par Līgumu “sargātāju”, kas uzliek tai lielu atbildības slogu un ir svarīgi saprast, ka Komisija bieži ir atkarīga no dalībvalstu sniegtās informācijas, piemēram, gadījumā, ja tai ir jāpārbauda, vai valstu noteikumi, kas paredzēti, lai nodrošinātu efektīvu Savienības tiesību īstenošanu, tiek pareizi piemēroti praksē. Komisijai nav izmeklēšanas pilnvaru, tādēļ tā ir pakļauta sūdzību iesniedzēju un attiecīgās dalībvalsts sniegtajai informācijai.⁷²

Savukārt pienākuma sniegt informāciju ietvaros lojālas sadarbības principa kontekstā izrietošais pienākums atbildēt uz uzdotajiem jautājumiem atzīts 1991.gada 13.decembra Tiesas spriedumā lietā Nr.C-33/90 *Komisija pret Itālijas Republiku*. Tiesa norādīja, ka šāds pienākums ir uzlikts dalībvalstīm. Lietas pamatā bija Komisijas nosūtīts pieprasījums Itālijas Republikai, ar lūgumu precizēt informāciju sakarā ar atkritumu apglabāšanu attiecīgajā reģionā. Ņemot vērā to, ka valsts uz nosūtīto vēstuli neatbildēja, Komisija nosūtīja tai brīdinājuma vēstuli. Tā kā arī uz šo brīdinājuma vēstuli Itālijas Republika neuzskatīja par vajadzīgu atbildēt, Komisija tai nosūtīja argumentēto atzinumu, uz kuru arī Itālijas valdība nesniedza atbildi. Ievērojot norādīto, Komisija cēla prasību pret valsti sakarā ar pienākumu neizpildi. Šajā sakarā Tiesa atzina, ka dalībvalstīm saskaņā ar lojālas sadarbības principu ir pienākums atbildēt uz Komisijas pieprasījumiem, tā kā ir būtiski, lai Komisija būtu pilnībā informēta par pasākumiem, ko dalībvalstis pieņēmušas attiecīgo noteikumu īstenošanai. Tiesa norādīja uz Itālijas valsts bezdarbību, liedzot Komisijai iegūt priekšstatu par apstākļiem strīdus reģionā, uzskatot to par atteikumu sadarboties. Tiesa vērsa Itālijas Republikas uzmanību uz pienākumu izskaidrot iestādei vismaz atbildes nesniegšanas iemeslus. Līdz ar to Tiesa nosprieda, ka, neatbildot uz Komisijas vēstulē uzdotajiem jautājumiem, Itālijas Republika nav izpildījusi pienākumus, kas tai izriet no lojālas sadarbības principa.

No šī Tiesas prakses piemēra ir redzams, ka Tiesa ir atzinusi, ja valsts ir saskārusies ar kādiem sarežģījumiem vai nespēj sniegt atbildi noteiktajos termiņos, vai arī pastāv kāds cits iemesls, kādēļ nav iespējams atbildēt uz Komisijas pieprasīto, tai ir pienākums izskaidrot Savienības iestādei vismaz atbildes nesniegšanas iemeslus. Autores ieskatā, šāda veida atbildes sniegšana nebūtu atzīstama par tik neētisku dalībvalsts rīcību kā situācijā, kad Savienības iestāžu vēstules tiek ignorētas pēc būtības. Pēc autores ieskatiem, tas ir ne vien sistēmas dalībnieka pieklājības un tikumības jautājums kā tāds, bet tā ir klaja necieņas izrādīšana. Autoresprāt, šāda rīcība atzīstama par nepieņemamu un neatbilstošu tik augsta līmeņa organizācijā kā Savienība.

Ievērojot minēto, autore vēlas norādīt, ka Francijas Republikas juridiskajā literatūrā ir atzīmēts, ka dalībvalstu lojālās sadarbības pienākums pieprasa tādu rīcību, kas atbilst

⁷²Prete L. *Infringement Proceedings in EU Law*. The Netherlands: Kluwer Law International BV, 2017, 76.p.

disciplīnas un atbildības “garam” (fr.val. – *dans un esprit de discipline et de responsabilité*),⁷³ kas akcentē stingri noteikto likumīgo kārtību. Minētā disciplīnas un atbildības ievērošana mudina domāt par tiesību kultūras jautājumu kā tādu. Angļu juridiskajā literatūrā ir norādīts, ka lojālas sadarbības principu var definēt kā vispārēju konstitucionālu principu.⁷⁴ Autoresprāt, tādiem jēdzieniem kā “konstitūcija” vai “konstitucionāls” piemīt “sagrāla” nozīme, līdz ar to autore vēlas vērst lasītāja uzmanību uz to, cik liela loma darbā aplūkojamajam tiesību principam tiek piedēvēta, piešķirot norādīto “īpašību”. Bez tam, svarīgi ir ne tikai tas, ka to varam dēvēt par konstitucionālu principu, bet nozīmīgs ir arī jau pieminētais konstitucionālās kultūras jautājums⁷⁵ Savienībā kā tāds, un lojālas sadarbības princips, ja tas tiek ievērots, pēc autores domām, ir atzīstams par “dzinuli” konstitucionālās kultūras kristalizācijas procesā.

Tāpat autore vēlas vērst uzmanību, ka Līguma par Eiropas Savienību 2.pants noteic Savienības būtiskākās vērtības, kā arī tā otrajā teikumā deklarēts, ka Savienībā valda plurālisms, tolerance, taisnīgums, solidaritāte un citas vērtības.⁷⁶ Tādējādi autores ieskatā nav saprotama dalībvalstu bezdarbība – informācijas nesniegšana uz Komisijas pieprasījumiem – kas apliecina sadarbības atteikumu, kaut gan pašas dalībvalstis ir Savienības komponenti un ir uzņēmušās iepriekš minēto vērtību saistības, kas ir visu Savienības elementu kopēja atbildība.

2.1.2. Pienākums sniegt ierosinājumus

Attiecībā uz pienākumu sniegt ierosinājumus autore par pamatu ir ņēmusi Tiesas 2007.gada 6.decembra spriedumu lietā Nr.C-280/05 *Komisija pret Itālijas Republiku*⁷⁷, kur, Komisijas ieskatā, Itālijas Republika noteiktajā termiņā neveicot ar Komisijas attiecīgo lēmumu noteiktos nepieciešamos pasākumus, kas saistīti ar valsts izstrādāto atbalsta politiku saistībā ar nodarbinātību, kā arī neinformējot Komisiju par pieņemtajiem mēriem un veiktajiem pasākumiem, ir pārkāpusi gan ar Komisijas lēmumu noteikto, gan ar Līgumu noteikto. Tiesa savā spriedumā atzina, ka dalībvalstij, kas saskaras ar neparedzētām grūtībām, īstenojot Komisijas lēmumu, jāsniedz problēmas raksturojums un atrisinājums pēc saviem ieskatiem, ierosinot attiecīgus grozījumus konkrētajā lēmumā. Šādas kopdarbības pamatā ir lojālas sadarbības pienākums, kas uzliek prasības dalībvalstīm un Savienības iestādēm strādāt kopīgu mērķu sasniegšanai, un, kas izriet no lojālas sadarbības principa.

⁷³An author collective. The European Union in the World: essays in honour of Marc Maresceau. Koninklijke Brill NV, Leiden, The Netherlands, 2014, xxxiv.p.

⁷⁴An author collective. Oxford Principles of European Union Law. New York: Oxford University Press, 2018, 374.p.

⁷⁵Turpat.

⁷⁶Autoru kolektīvs. Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Arņa Bukas, Kaspara Gailīša, Ģirta Strazdiņa zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 86.lpp.

⁷⁷Tiesas 2007.gada 6.decembra spriedums lietā Nr.C-280/05 *Komisija/Itālijas Republika*. Pieejams:<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:62005CJ0280&from=LV> [aplūkots: 2019.gada 17.martā].

Juridiskajā literatūrā ir norādīts, ka pienākums sadarboties ir viens no svarīgākajiem principiem Savienības tiesībās, tā kā tas pastāv uz rīkošanos Savienības interesēs un kalpo par tiesisku instrumentu, ar kura palīdzību ir risināmas konfliktsituācijas.⁷⁸ Ar minēto Tiesas prakses piemēru apstiprinās norādītais par lojālas sadarbības principu kā instrumentu problēmsituāciju risināšanai, tā kā jebkurā pretēju uzskatu sadursmē ir nepieciešama viedokļu apmaiņa, kas var novest līdz izlīgumam. Ņemot vērā norādīto, autore vēlas akcentēt juridiskajā literatūrā apgalvoto par dialoga lomu konfliktu risināšanā, un tieši, vērst lasītāja uzmanību uz to, ka uz saprašanos vērstas sarunas dalībniekiem (šajā gadījumā – dalībvalstij un Savienības iestādei) ir kopīgs mērķis sameklēt patiesību, taču ir jāapzinās, ka ikvienai lietai ir vismaz divas puses un, ka patiesību par lietu var uzzināt, ja to aplūko no visām pusēm, tā kā vienpusējs skatījums vēl nav patiesība, bet tikai viens no viedokļiem. Tādēļ, lai nonāktu pie patiesības, ir jāpanāk saprašanās, atšķirīgos viedokļus apvienojot vai pārveidojot kopīgā izpratnē.⁷⁹ Tādējādi autores ieskatā, lojālas sadarbības princips, kurš uzliek par pienākumu dalībvalstij, kura saskārusies ar grūtībām, pildot Savienības iestāžu uzdotos pienākumus, sadarboties un piedāvāt savus ierosinājumus, grozījumus, priekšlikumus vai citas alternatīvas, lai doto uzdevumu izpildītu, ir līdzeklis, lai panāktu uz saprašanos vērstu dialogu, lai rastu visaugstvērtīgāko risinājumu. Tāpat autore piekrīt norādītajam, ka kompromiss ir vērtīgs risinājums, kaut gan var neapmierināt konflikta dalībniekus visā pilnībā, tomēr ar tā palīdzību var panākt vēlamo rezultātu cēlāku mērķu labad.⁸⁰ Tādējādi, ievērojot minēto, autore secina, ka dalībvalsts pienākums sniegt ierosinājumus sagādā problēmsituācijai tik nepieciešamo informācijas “augšni”, kuru apstrādājot, var panākt produktīvāku attiecīgā lēmuma izpildi.

Līdzīgi vērtēta situācija 2007.gada 18.oktobra Tiesas spriedumā lietā Nr.C-441/06 *Komisija pret Francijas Republiku*⁸¹, kur Komisija lūdza Tiesu atzīt, ka noteiktajā termiņā, neizpildot Komisijas lēmumu par valsts atbalstu, ko Francijas Republika sniegusi *France Télécom*, valsts nav izpildījusi pienākumus, ko tai uzliek lojālas sadarbības princips. Attiecīgajā laika posmā starp Komisiju un Francijas iestādēm bija notikusi plaša sarakste par pasākumiem, kas veicami, lai nodrošinātu strīdīgā lēmuma izpildi, kā arī notikušas vairākas tikšanās. Sarakstes gaitā Komisija ierosināja savus priekšlikumus lēmuma izpildei un aicināja Francijas iestādes veikt visus nepieciešamos pasākumus attiecīgās summas un ar to saistīto procentu atgūšanai no atbalsta saņēmēja. Komisija lūdza Francijas Republiku to informēt,

⁷⁸An author collective. EU Law Stories. Cambridge: Cambridge University Press, 2017, 308.p.

⁷⁹Turpat.

⁸⁰Bārdiņš G. Dialoga loma tiesas spriešanā. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/31321/298-51343-Bardins_Gatis_gb07033.pdf?sequence=1&isAllowed=y [aplūkots: 2019.gada 9.aprīlī].

⁸¹Tiesas 2007.gada 18.oktobra spriedums lietā Nr.C-441/06 *Komisija/Francijas Republika*. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:62006CJ0441&from=LV> [aplūkots: 2019.gada 17.martā].

arīdzan norādot, ja valsts vēlas sniegt precizējumus vai grozījumus. Nebūdama apmierināta ar to, kā valsts iestādes reaģēja uz tās lūgumu, Komisija nolēma celt prasību. Pamatojoties uz norādīto, Tiesa savā spriedumā atzina, ka dalībvalstij, kas, izpildot Komisijas lēmumu valsts atbalsta jautājumā, sastopas ar neparedzētām grūtībām, vai tās būtu politiska, juridiska vai praktiska rakstura, vai uzzina par sekām, kādas Komisija nav paredzējusi, šīs problēmas jānodod Komisijas vērtējumam, ierosinot atbilstošus attiecīgā lēmuma grozījumus. Šādā gadījumā Komisijai un attiecīgajai dalībvalstij godprātīgi jāsadarbības, lai grūtības pārvarētu. Tāpat Tiesa norādīja, ka Līgums uzliek dalībvalstīm pienākumu atvieglot Savienības uzdevumu veikšanu un atturēties no visiem pasākumiem, kas varētu traucēt Līguma mērķu sasniegšanu. Tiesa uzsvēra, ka sarakstē ar Francijas iestādēm, pēc strīdīgā lēmuma pieņemšanas, Komisija daudzās vēstulēs lūdza noteiktu informāciju, kas tai ļautu ar šo iestāžu piekrišanu noteikt atmaksājamā atbalsta galīgo summu, taču Francijas iestādes neuzskatīja par nepieciešamu ieņemt skaidru nostāju šajā jautājumā, ne arī iesniedza Komisijai alternatīvu priekšlikumu ar konkrētiem aprēķiniem. Tiesa norādīja, ka Francijas Republika attiecībā uz Komisiju ir demonstrējusi nesadarbošanos jautājumā par sadarbību, kas nepieciešama strīdīgā lēmuma īstenošanai. Tādējādi Francijas iestāžu rīcību atzina par lojālas sadarbības principa pārkāpumu un līdz ar to Komisijas prasību par pamatotu.

Tādējādi ir redzams, ka lojālas sadarbības princips ietver pienākumu ne tikvien kā sniegt ierosinājumus un meklēt alternatīvas radušo grūtību sakarā, bet, tāpat kā pienākuma sniegt informāciju kontekstā, ietver pienākumu atvieglot Savienības iestāžu darbu, lai sekmētu attiecīgo uzdevumu veikšanu. Tiesa savā spriedumā ir akcentējusi, ka valsts ne tikai nav sniegusi ierosinājumus, bet nav arī ieņēmusi skaidru nostāju attiecīgajā jautājumā. Līdz ar to, paplašinās lojālas sadarbības prasības darbības lauks, atzīstot, ka valstij ir jāieņem zināma pozīcija jeb noteikta attieksme konkrētajos apstākļos. Dalībvalsts aktīva sadarbība problēmsituācijas risināšanā, iesniedzot savus priekšlikumus vai paužot savu attieksmi pret radušos situāciju, nodrošina rast iespējas konkrētā lēmuma izpildei un norāda uz dalībvalsts respektablu izturēšanos pret Savienības vērtībām.

Pēc autores ieskatiem, var izdarīt secinājumu, ka lojālas sadarbības principam piemīt mediatīva funkcija, respektīvi, ar Savienības radītajiem tiesiskajiem līdzekļiem, iesaistītajām pusēm pašām jāmeģina rast konstruktīvu konflikta risinājumu, lai tas nenonāktu līdz Tiesai sakarā ar uzņemto saistību nepienācīgu izpildi. Komunikācijas veicināšana ir atkarīga no iesaistīto pušu aktīvajām darbībām, izslēdzot bezdarbības iespējamību, un var novest līdz veiksmīgam rezultātam.

2.1.3. Pienākums apstrīdēt

Attiecībā uz šo pienākumu par pamatu ņemams 2007.gada 26.aprīļa Tiesas spriedums lietā C-135/05 *Komisija pret Itālijas Republiku*⁸², kur Komisija prasības pieteikumā norādīja, ka tās ieskatā Itālijas Republika nav veikusi visus vajadzīgos pasākumus sakarā ar atkritumu pārstrādi vai apglabāšanu, kā arī nav veikusi vēl veselu virkni pienākumu saistībā ar atkritumu apsaimniekošanas jomu, tādējādi nav izpildījusi prasības, kas tai uzliktas ar attiecīgajām direktīvām. Komisija ar vēstuli aicināja Itālijas valdību šajā sakarā sniegt savus apsvērumus, uz ko Itālijas iestādes nesniedza nekādu informāciju, tādējādi Komisija bija spiesta nosūtīt argumentētu atzinumu, aicinot Itālijas Republiku veikt vajadzīgos pasākumus, kas nepieciešami, lai izpildītu konkrētās prasības. Nesaņemot atbildi, tika iesniegta prasība Tiesā.

Tiesa savā spriedumā norādīja uz Komisijas pierādīšanas pienākumu, ka pastāv apgalvoto prasību neizpilde, taču uzsvēra, ka dalībvalstīm saskaņā ar lojālas sadarbības principu ir pienākums atvieglot Komisijas uzdevumu veikšanu. Tiesa argumentēja, ka Komisijai pašai nav pilnvaru veikt izmeklēšanu šajā jomā, līdz ar to tai lielākoties ir jāpaļaujas uz informāciju, ko sniedz sūdzību iesniedzēji, kā arī privātās un publiskās organizācijas, kas darbojas attiecīgās dalībvalsts teritorijā, kā arī pati attiecīgā dalībvalsts. Līdz ar to Tiesa norādīja, ja Komisija atsaucas uz detalizētām sūdzībām, kurās atklāta atkārtota attiecīgās direktīvas noteikumu neizpilde, dalībvalstij ir konkrēti jāapstrīd šajās sūdzībās apgalvotie fakti. Tāpat, ja Komisija iesniedz pietiekamus pierādījumus, kas liecina, ka dalībvalsts iestādes ir attīstījušas atkārtotu un ilgstošu praksi, kas ir pretrunā direktīvas noteikumiem, šai dalībvalstij būtiski un detalizēti ir jāapstrīd iesniegtie dati un no tiem izrietošās sekas. Šāds pienākums dalībvalstīm ir uzlikts ar lojālas sadarbības prasību.

Autoresprāt, pirmajā mirklī var šķist, ka šis apstrīdēšanas pienākums grūti saistāms ar lojālas sadarbības principu, tomēr autore vēlas norādīt, ka minētais kāzuss ir ļoti labs piemērs tam, cik neiedomājami plašs var būt nenoteiktais jēdziens pirms tā konkretizācijas. Pēc autores ieskatiem, parasti vārdam “sadarbība” piemīt pozitīva “nokrāsa” un tas asociējas ar ko patīkamu, proti, tādu procesu, kurā abas puses gūst kādu labumu, kopīgi rīkojoties savu interešu labā. Tomēr, no juridiskā skatupunkta raugoties, ir redzams, ka sadarbības pienākums darba kontekstā ne vienmēr var būt visiem, tā teikt, “pa prātam”, piemēram, it īpaši attiecīgajai dalībvalstij, taču tas nebūt nav iemesls, lai prasības neizpildītu un sadarbība jāveido pat tad, ja nav vēlēšanās to darīt. Citiem vārdiem sakot, prasība ņemt aktīvu dalību un apstrīdēt otras puses apgalvotos faktus ir lojalitātes jeb godīguma kultivēšana, jo tikai tādējādi

⁸²Tiesas 2007.gada 26.aprīļa spriedums lietā C-135/05 *Komisija/Itālijas Republika*. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A62005CJ0135> [aplūkots: 2019.gada 17.martā].

Tiesa var noskaidrot abu iesaistīto pušu viedokli, rast taisnīgu pieeju radušai situācijai un stiprināt Savienībā izvirzītos mērķus.

Šī prasība pēc reakcijas, pēc autores domām, ir līdzīga mūsu valsts Civilprocesā iestrādātajam sacīkstes principam, kas noteic, ka puses realizē savas procesuālās tiesības sacīkstes formā. Sacīkste notiek, pusēm dodot paskaidrojumus, iesniedzot pierādījumus, tiesai adresētus pieteikumus, piedaloties liecinieku un ekspertu nopratināšanā, citu pierādījumu pārbaudē un novērtēšanā, piedaloties tiesu debatēs un veicot citas procesuālās darbības likumā noteiktajā kārtībā (Civilprocesa likuma 10.pants).⁸³ Civilprocesa likuma komentāros, un tieši, pie Civilprocesa likuma 10.panta komentāra, ir norādīts, ka, ar attiecīgo darbību veikšanu, piemēram, pusēm piedaloties pierādījumu pārbaudē un novērtēšanā, sniedzot savus argumentus un apsvērumus, apstrīdot prasījumus un iebildumus, tādējādi aizstāvot savu tiesisko pozīciju lietā, tiek veicināta patiesības noskaidrošana lietā.⁸⁴ Aplūkotajās tiesību normās minētās darbības Savienības tiesību un tās Tiesas procesa kontekstā, protams, atšķiras, tomēr tas nemaina normu līdzīgo mērķi, respektīvi, to, ka tās paredz “cīņas” pienākumu starp opozicionārajiem dalībniekiem un liek pretiniekiem ieņemt “kaujas” pozīciju lietā. Tas nenozīmē to, ka, atrodoties pretējās pusēs, var tikt izmantoti kādi nepieņemami vai nelikumīgi tiesiskie instrumenti, vai var tikt realizēta tāda sacensība, kurai sveša cieņa, laipnība un godprātība. Un ne pa velti franču valodā šis pienākums nodēvēts par *un devoir de concours*, kas, pamatojoties uz vārda *le concours* vārdnīcā do skaidrojumu norāda uz, pirmkārt, līdzdarbību; veicināšanu; sekmēšanu; palīdzību, otrkārt, konkursu vai eksāmenu, un, treškārt, sacīksti vai sacensību.⁸⁵ Tāpat arī apskatītajā piemērā no Tiesas prakses, strīdā starp Komisiju un dalībvalsti, svarīgi ir noskaidrot patiesību lietā, kas tiek panākta ar apstrīdēšanas pienākumu, pamatojoties uz lojālas sadarbības prasību. Ievērojot norādīto, pēc autores domām, apstrīdēšanas pienākumu var dēvēt arī par sacīkstes pienākumu, tomēr, ņemot vērā to, ka otrais aptver plašāku darbību lauku nekā pirmais, tad, neraisot šaubas un atstājot vietu diskusijām citos pētījumos, autore paliks pie formulējuma “apstrīdēšanas pienākums”.

Bez tam, autore vēlas vērst lasītāja uzmanību uz Tiesas nolēmumā norādīto, un tieši, to, ka dalībvalstij detalizēti ir jāapstrīd iesniegtie dati un no tiem izrietošās sekas, akcentējot vārdu “detalizēti”. Tas nozīmē, ka dalībvalstij ir sīki jāizanalizē katrs Savienības iestādes izvirzītais apgalvojums, kuram tā nepiekrīt, kā arī jāsniedz pamatoti iebildumi gan par

⁸³Latvijas Republikas Civilprocesa likums. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=50500> [aplūkots: 2019.gada 17.martā].

⁸⁴J.Rozenbergs, K.Torgāns. Komentārs Civilprocesa likuma 10.pantam. Grām.: Civilprocesa likuma komentāri. I daļa (1.-28.nodaļa). Otrais papildinātais izdevums. Prof. K.Torgāna zinātniskajā redakcijā. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2016, 62.-63.lpp.

⁸⁵Autoru kolektīvs. Franču – latviešu vārdnīca. Rīga: Apgāds Sniegs, 1998, 95.lpp.

iestādes argumentiem, gan uzrādītajiem pierādījumiem. Šāda apgalvojumu noraidīšana, izsakot pamatoti pretēju viedokli, veicina patiesības noskaidrošanu strīdā.

2.1.4. Pienākums respektēt kompetences

Pēc autores dzīvē gūtajiem novērojumiem, plašsaziņas līdzekļos bieži var izdzirdēt tādus izteicienus kā „skolotāju kompetences jautājums”, „kompetenta mācību pieeja”, „personāla speciālista kompetences”, „tas nav manā kompetencē” un citas līdzīgas frāzes, kas saistītas ar kompetences sfēru. Taču bieži vien jēdziens traktēts kā attiecīgās īpašības vai profesionālā pieredze, citviet kāda speciālista darbības joma. Latviešu valodas vārdnīca vārdu “kompetence” skaidro kā tiesīgumu (kādā jautājumā), pilnvaru apjomu; lietpratību, plašas zināšanas, izpratni (kādā jautājumā, kādā jomā)⁸⁶, līdz ar to, domājot par juridisko vidi, ir skaidrs, ka visupirms termins saistāms ar pilnvaru apjomu kādā noteiktā darbības laukā.

Secinājums par pienākuma ievērot kompetences saistību ar lojālas sadarbības principu autorei veidojies no aplūkotā 1991.gada 28.novembra Tiesas sprieduma apvienotajās lietās Nr.C-213/88 un Nr.C-39/89 *Luksemburgas Lielhercogiste pret Eiropas Parlamentu*⁸⁷. Pēc autores ieskatiem, kā arī ņemot vērā gan darba ierobežoto apjomu, gan pētījuma mērķi, nav nepieciešams atreferēt lietas detaļas un visus tajā paustos abu pušu argumentus par apstrīdētajiem dokumentiem, tā kā tas neveicinās izpratni par lojālas sadarbības principa saistību ar pienākumu respektēt kompetences. Tādējādi autore pievērsīsies tām nolēmuma sadaļām, kas norāda uz lojālas sadarbības prasības saistību ar aplūkojamo pienākumu, sniedzot lakonisku un kodolīgu informāciju, kas ir lietas pamatā.

No lietas apstākļiem būtiski ir minēt Luksemburgas valdības viedokli par to, ka Parlaments, pieņemot vienu no apstrīdētajiem dokumentiem, ir pārsniedzis savu pilnvaru robežas un nav ievērojis to, ka dalībvalstu valdībām ir pilnvaras noteikt iestāžu mītni un pagaidu darba vietas saskaņā ar Līgumu noteikumiem. Valsts uzskatīja, ka ir noticis Parlamenta pilnvaru pieaugums, tā kā ar lēmumu pārcelt personālu ir pārsniegta Parlamentam piešķirtā rīcības brīvība sakarā ar tā pilnvarām noteikt tā iekšējo organizāciju. Respektīvi, Luksemburgas Lielhercogiste uzskatīja, ka tas, ka Parlaments drīkst noteikt tā iekšējo organizāciju un tādējādi ir pieņēmis attiecīgos lēmumus, nonāk pretrunā tam, ka dalībvalstis ir pilnvarotas noteikt Savienības iestāžu mītni, kas atļauts tām ar Līgumiem. Savukārt Parlamenta ieskatā strīdīgie lēmumi, kas bija pieteikumu pamatā, ir iekšējās organizācijas pasākumi saistībā ar Parlamenta pilnvarām noteikt tā iekšējo organizāciju un nevar būt

⁸⁶ Autoru kolektīvs. Latviešu valodas vārdnīca. Rīga: Izdevniecība Avots, 2006, 524.lpp.

⁸⁷ Tiesas 1991.gada 28.novembra spriedums apvienotajās lietās Nr.C-213/88 un Nr.C-39/89 *Luksemburgas Lielhercogiste/Eiropas Parlaments*.

Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/HTML/?uri=CELEX:61988CJ0213&from=EN> [aplūkots: 2017.gada 23.martā].

prasības atzīt par spēkā neesošu priekšmets. Pēc Parlamenta domām, tā pilnvaras noteikt savu iekšējo organizāciju nevar būt pakļautas Tiesas kontrolei un līdz ar to nevar būt par pamatu prasībai, uz ko Tiesa norādīja, ka būtiski ir izvērtēt, vai strīdīgie lēmumi attiecas tikai uz Parlamenta struktūrvienību iekšējo organizāciju un darbu, vai arī tiem ir tiesiskas sekas attiecībā uz trešajām personām.

Izvērtējot strīdīgos dokumentus, Tiesa nonāca pie secinājuma, ka Parlamenta arguments ir noraidāms, pamatojoties uz to, ka attiecīgajos apstākļos var tikt radītas tiesiskas sekas trešajai personai, proti, aizskartas valstij ar Līgumiem garantētās tiesības saistībā ar Parlamenta mītni un darba vietām, tādējādi atzīstot prasību par pieņemamu Tiesā. Ņemot vērā norādīto, Tiesa sniedza savu vērtējumu attiecībā uz pilnvaru apjomu, kas bija strīda pamatā, norādot, ka saskaņā ar Parlamenta pilnvarām noteikt tā iekšējo organizāciju, Parlaments ir pilnvarots pieņemt nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu tā procesu pienācīgu darbību. Tomēr saskaņā ar noteikumu, kas dalībvalstīm un Savienības iestādēm uzliek savstarpējus sadarbības pienākumus, Parlamentam, pieņemot lēmumus, jāņem vērā dalībvalstu valdību pilnvaras noteikt iestāžu mītni, kā arī starplaikā pieņemtie pagaidu lēmumi.

Ievērojot norādīto, autore vēlas atzīmēt, ka šeit parādās Savienības tiesībās tik nozīmīgais kompetences piešķiršanas princips, proti, princips, kas paredz, ka izdot tiesību aktus vai veikt faktisko rīcību Savienība drīkst tikai tad, ja tā uz to ir tieši pilnvarota. Savienības kompetences izriet no konkrētām normām, nevis mērķiem, vērtībām vai uzdevumiem. Kompetence vienmēr izriet no konkrētas normas.⁸⁸ Tiesa savā argumentācijā norādījusi, ka Parlamentam ir piešķirtas pilnvaras noteikt tā iekšējo organizāciju, pamatojoties uz attiecīgo Līgumu pantiem, tātad saskaņā ar konkrētām normām un izrietot no minētā kompetences piešķiršanas principa. Savukārt pienākums respektēt kompetences, proti, pienākums Parlamentam ņemt vērā dalībvalstu valdību pilnvaras noteikt iestāžu mītni un ņemt vērā starplaikā pieņemtos pagaidu lēmumus, jau izriet no lojālas sadarbības principa jeb kā pausts Tiesas spriedumā saskaņā ar noteikumu, kas dalībvalstīm un Savienības iestādēm uzliek savstarpējus sadarbības pienākumus.

Nozīmīgi ir ne vien Tiesas norādītais par to, ka nedrīkst “ielauzties” dalībvalstu kompetencē lemt par attiecīgo jautājumu jeb nedrīkst aizmirst par pienākumu respektēt kompetences saskaņā ar lojālas sadarbības principu kā apskatītajā situācijā, bet svarīgs ir arī tas aspekts, kas uzsvērts 1988.gada 22.septembra Tiesas spriedumā apvienotajās lietās

⁸⁸Autoru kolektīvs. Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Arņa Bukas, Kaspara Gailīša, Ģirta Strazdiņa zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 89.-90.lpp.

Nr.358/85 un Nr.51/86 *Francijas Republika pret Eiropas Parlamentu*⁸⁹. Sekojoši, minētajā nolēmumā Tiesa norādīja ne tikai uz sadarbības pienākumu, kas izpaužas, no vienas puses, ar Parlamentam uzlikto pienākumu, izmantojot savas pilnvaras, noteikt savu iekšējo organizāciju, ņemt vērā dalībvalstu valdību pilnvaras noteikt iestāžu mītni un pieņemt pagaidu lēmumus, un, no otras puses, dalībvalstu pienākumu, pieņemot šos lēmumus, ievērot iepriekšminētās Parlamenta pilnvaras un nodrošināt, ka minētie lēmumi nav šķērslis minētās iestādes pienācīgai darbībai, bet arī vērta uzmanību uz to, ka lojālas sadarbības prasība “spēlē būtisku lomu” arī tajā gadījumā, kad dalībvalstu valdības vēl nav izpildījušas savu pienākumu noteikt iestāžu mītni vai vēl pat nav nolēmušas par Parlamenta vienotu darba vietu. Piešķirot dalībvalstīm pilnvaras noteikt mītni, minētie noteikumi tām uzliek atbildību par Līgumos paredzētās institucionālo noteikumu sistēmas papildināšanu, lai tādējādi nodrošinātu Savienības darbu. No tā secināms, ka dalībvalstīm ir ne vien tiesības, bet arī pienākums izmantot šīs pilnvaras. Tādējādi no abiem nolēmumiem izriet ne tikvien kā pienākums respektēt kompetences lojālas sadarbības kontekstā, bet arī izriet atklājas pats lojālas sadarbības koncepts kā tāds, proti, pati sadarbošanās prasība savā pirmatnīgajā veidolā, kas šajā gadījumā domāta kā dalībvalstu valdību bezdarbība, kas vērsta uz nesadarbošanos.

Attiecībā uz norādīto Tiesas spriedumu *Luksemburgas Lielhercogiste pret Eiropas Parlamentu* Tiesa argumentēja, ka katras iestādes kompetencē ir noteikt metodes, veidus un līdzekļus, kā īstenot savu informācijas politiku, kas ir pakļauta ar Savienības tiesībām uzliktajiem ierobežojumiem un apstiprināja, ka attiecīgā dienesta paplašināšana, kas ir nepieciešama, lai varētu pildīt tā informācijas sniegšanas uzdevumu, nepārsniedz rīcības brīvību, kas piešķirta Parlamentam, izmantojot pilnvaras noteikt tā iekšējo organizāciju, tādējādi atzīstot, ka prasība ir noraidāma. Tāpat arī minētajā Tiesas spriedumā *Francijas Republika pret Eiropas Parlamentu* Tiesa atzina, ka nepamatoti ir Francijas Republikas iebildumi saistībā ar Parlamenta pilnvaru apjomu, organizējot savu darbu, un neskar dalībvalstu kompetenci lemt par attiecīgo jautājumu, līdz ar to pieteikumu noraidot.

Rezumējot izklāstīto, autore secina, ka reizēm starp tiesību subjektiem izceļas konfliktsituācijas saistībā ar to pilnvaru apjomiem, tā kā bieži vien ir grūti “novilkt robežu” starp to kompetencēm. Būtiski ir saprast, vai runājam par kompetencēm, kuras iegūtas saskaņā ar kompetences piešķiršanas principu vai arī runājam par lojālas sadarbības principu, kura viens no uzdevumiem ir sekmēt kompetenču ievērošanu tajās darbībās, kuras veicam, pamatojoties uz iegūtajām “atļaujām” atbilstoši minētajam kompetences piešķiršanas

⁸⁹Tiesas 1988.gada 22.septembra spriedums apvienotajās lietās Nr.358/85 un Nr.51/86 *Francijas Republika/Eiropas Parlaments*. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX:61985CJ0358> [aplūkots:2019.gada 23.martā].

principam. Autoresprāt, svarīgi ir neapmaldīties terminoloģijas “kartē”, tādēļ vienmēr jāatceras, ka orientieris šajā plašajā Savienības tiesību “jūrā” ir katra tiesiskā instrumenta mērķis un tā jēga.

2.1.5. Pienākums piemērot sankcijas

No lojālas sadarbības principa izrietošais pienākums piemērot sankcijas par Savienības tiesību pārkāpšanu ir apstiprinājies ar Tiesas 1999.gada 8.jūlija nolēmumā lietā Nr.C-186/98 *Nunes un de Matos*⁹⁰ norādīto. Respektīvi, Porto rajona tiesa (Portugāles Republika), lūdza sniegt Tiesai prejudiciālu nolēmumu sakarā ar kriminālprocesu, kas ierosināts pret divām personām. Tiesai tika lūgts sniegt attiecīgo Savienības tiesību normu skaidrojumu saistībā ar Eiropas Sociālā fonda (turpmāk – Fonda) piešķirtās finansiālās palīdzības nelikumīgu izmantošanu. Jautājumi tika uzdoti saistībā ar kriminālprocesu sakarā ar dokumentu viltošanu audzēkņu profesionālās sagatavošanas iniciatīvas sakarā. Tāpat arī viena no personām apsūdzēta korupcijas skandālā, kas kvalificēts pēc Portugāles Republikas Kriminālkodeksa. Attiecīgā tiesību norma, par kuru tika lūgts sniegt skaidrojumu, bija saistīta ar to, ja Fonda palīdzība netiek izmantota saskaņā ar nosacījumiem, Komisija ir tiesīga apturēt, samazināt vai atsaukt attiecīgos pasākumus, kas saistīti ar palīdzības sniegšanu pēc tam, kad devusi attiecīgajai dalībvalstij iespēju sniegt paskaidrojumus. Aizstāvība tika pamatota ar to, ka Savienības tiesību aktos ir paredzētas sankcijas par privātpersonu atbildību, ja tiek nelikumīgi izmantoti Savienības līdzekļi un tās ir pietiekamas, lai aizsargātu Savienības finansiālās intereses. Bez tam, Portugāles Republikas tiesa nedrīkstēja kvalificēt noziedzīgo nodarījumu. Ņemot vērā norādīto, Tiesai tika uzdoti sekojoši jautājumi: 1) vai Savienības tiesību akti, kas bija spēkā uz personas rīcības brīdi, kvalificēja attiecīgo pārkāpumu par noziedzīgu nodarījumu, un 2) vai dalībvalsts ir pilnvarota piemērot kriminālsodus par rīcību, kas kaitē tikai Savienības finanšu interesēm un ir civiltiesiska rakstura pārkāpums Savienības tiesībās.

Pamatojoties uz norādīto, Tiesa argumentēja, ka, ievērojot to, ka no attiecīgās regulas izriet, ka Fonda atbalsta līdzekļu izmantošana, pārkāpjot apstiprināšanas lēmumā izklāstītos nosacījumus, nav krimināli sodāma, Savienības tiesību akti šo nodarījumu nekvalificē kā noziedzīgu nodarījumu. Savukārt attiecībā uz otru jautājumu Tiesa norādīja, ja Savienības regulējums neparedz sodu par attiecīgo pārkāpumu vai šajā sakarā atsaucas uz valsts normatīvajiem un administratīvajiem aktiem, Līguma par Eiropas Savienību 4.pants noteic, ka dalībvalstīm jāveic visi vajadzīgie pasākumi, lai nodrošinātu Savienības tiesību aktu piemērošanu un efektivitāti. Šajā sakarā Tiesa norādīja, lai gan sankciju izvēle paliek to

⁹⁰Tiesas 1999.gada 8.jūlija nolēmums lietā Nr.C-186/98 *Nunes un de Matos*. Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=44299&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=4385507> [aplūkots: 2019.gada 23.martā].

rīcības brīvībā, dalībvalstīm jo īpaši jānodrošina tas, ka Savienības tiesību aktu pārkāpumi tiek sodīti atbilstoši procesuālajām un materiālajām tiesību normām, kas analogas citu valsts tiesību aktu pārkāpumu gadījumos un kas sodu padara par efektīvu, samērīgu un preventīvu. Vēl jo vairāk, valsts iestādēm attiecībā uz Savienības tiesību pārkāpumiem ir jārikojas tāpat kā tās īstenotu pārkāpuma sodīšanu ar nacionālajiem likumiem. Tas attiecas arī uz gadījumiem, kad Savienības attiecīgajā regulā ir paredzēts sods par pārkāpumiem, bet nav izsmēloši uzskaitīti kādi tieši sodi var tikt piemēroti, kā tas ir situācijā ar Fonda regulu. Līgumā paredzētā pienākuma raksturs skaidri pieprasa dalībvalstīm veikt tādus pašus pasākumus, lai cīnītos pret krāpšanu, kas skar Savienības finanšu intereses, kā tās veic, lai cīnītos pret to savas valsts interešu labā. Tādējādi Tiesa norādīja, ka saskaņā ar Līgumu dalībvalstīm jāveic visi efektīvie pasākumi, lai sodītu par rīcību, kas ietekmē Savienības finanšu intereses. Šādi pasākumi var ietvert kriminālsodus pat tad, ja Savienības tiesību akti paredz tikai civilās sankcijas. Paredzētajai sankcijai jābūt tādai, kas piemērojama līdzīga rakstura valsts tiesību aktu pārkāpuma gadījumā, un tai jābūt efektīvai, samērīgai, preventīvai.

Ar minētā Tiesas nolēmuma palīdzību tiek saprasts, ka lojālas sadarbības princips paredz pienākumu piemērot sankcijas pēc analogijas kā tas tiek darīts nacionālajā tiesību līmenī. Mūsu valsts Civilprocesa likuma komentāros ir komentēta tiesību normu piemērošana pēc analogijas, un tieši, ir norādīts, ka analogija ir viens no tiesību tālākveidošanas paņēmieniem tiesību normas neesamības gadījumā, ar kuru likumā (tiesību normā) noregulētam dzīves gadījumam paredzētās tiesiskās sekas tiek attiecinātas uz likumā tieši neregulētu, bet līdzīgu dzīves gadījumu.⁹¹ Lai gan Civilprocesa likuma komentāru mērķis ir komentēt gadījumus, kas saistīti ar civilo tiesību aizsargāšanu tiesā Latvijas Republikā, no norādītā ir secināms, ka no lojālas sadarbības principa izrietošais pienākums piemērot sankcijas arī ir saistīts ar likuma analogiju, un tieši, ja pastāv gadījums, kad Savienības tiesību aktā ir paredzēts sods par attiecīgo pārkāpumu, bet nav izsmēloši uzskaitīti, kādi sodi var tikt piemēroti, valsts iestādēm attiecībā uz Savienības tiesību pārkāpumiem ir jārikojas tāpat kā tās īstenotu pārkāpuma sodīšanu ar nacionālajiem likumiem. Tātad jāstoda Savienības tiesību aktu pārkāpums ar tādām procesuālajām un materiālajām tiesību normām, kas analogas citu valsts tiesību aktu pārkāpumu gadījumos un, kā jau norādīts iepriekš, sodam jābūt efektīvam, samērīgam un preventīvam. Tādējādi no lojālas sadarbības principa izrietošais pienākums piemērot sankcijas ir saistīts ar visu vajadzīgo pasākumu veikšanu, lai nodrošinātu Savienības tiesību aktu piemērošanu un efektivitāti.

⁹¹J.Rozenbergs, K.Torgāns. Komentārs Civilprocesa likuma 5.pantam. Grām.: Civilprocesa likuma komentāri. I daļa (1.-28.nodaļa). Otrais papildinātais izdevums. Prof. K.Torgāna zinātniskajā redakcijā. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2016, 42.lpp.

Šajā sakarā autore vēlas norādīt, ka daudzviet juridiskajā literatūrā lojālas sadarbības princips ir aplūkots kopsakarā ar efektivitātes principu, tā kā lojāla sadarbība ir priekšnoteikums efektīvai Savienības darbībai. Konkrēti, tā ir saistīta ar *effet utile* doktrīnu, cenšoties maksimizēt Līgumu noteikumu efektivitāti.⁹² Attiecībā uz *effet utile* jēdzienu, autore norāda, ka tas atvasināts no franču valodas nosaukuma *le principe de l'effet utile*, kas tiešā tulkojumā nozīmē lietderīgā efekta princips⁹³, un visbiežāk tas tiek lietots, nepārfrāzējot uz citām valodām un izmantojot sāsināto versiju.⁹⁴ Tas paredz, ka Savienības tiesību normas ir jāpiemēro tā, lai tās pēc iespējas pilnīgāk sasniegtu savu mērķi.⁹⁵ Tas nozīmē, ka starp vairākiem interpretācijas veidiem priekšroka ir dodama tam, kas vislabāk nodrošina Savienības tiesību praktisko pielietojumu.⁹⁶ No Līguma par Eiropas Savienību 4.panta trešās daļas, kas noteic dalībvalstīm pienākumu veikt visus vajadzīgos pasākumus, izriet to pienākums nodrošināt Savienības tiesību iedarbību, kas ir mijiedarbībā ar pienākumu rūpēties par Savienības uzdevumu izpildi.⁹⁷ Minētās dalībvalstu obligācijas kvalificējas kā pozitīvie pienākumi, paredzot dalībvalstu aktīvu darbību. Lojālas sadarbības principa izrietošās saistības ir daļa no vispārējās sistēmas, kas nodrošina efektīvu Savienības pienākumu institucionālo uzraudzību. Tas uzliek par pienākumu nacionālajām tiesām, kā Savienības struktūras elementiem, rīkoties tā, lai tiktu īstenoti Savienības mērķi – ja tas ir nepieciešams, tām “jāpārkāpj robežas”, lai nodrošinātu efektīvu Savienības tiesību aizsardzību.⁹⁸ Tāpat arī *effet utile* saistību ar lojālas sadarbības principu norāda apgalvojums, ka Līguma par Eiropas Savienību 4.panta trešā daļa ir traktējama kā beznosacījumu obligācija, kas paredz nodrošināt Savienības tiesību aktu pilnīgu iedarbību nacionālajās teritorijās.⁹⁹

Ievērojot norādīto, autore vēlas atsaukties arī uz citu juridiskajā literatūrā norādītu situāciju sakarā ar 1984.gada Tiesas spriedumu lietā Nr.C-14/83 *Von Colson and Kamann v Land Nordrhein-Westfalen*, kur divas sievietes sūdzējās par dzimumu diskrimināciju ieslodzījuma vietā, kur viņas strādāja par sociālajām darbiniecēm. Strīda pamatā bija

⁹²An author collective. Oxford Principles of European Union Law. New York: Oxford University Press, 2018, 361.p.

⁹³Matsumoto Couveinhes F. L'effectivité en droit. Pieejams:

https://books.google.lv/books?id=AHgOBQAAQBAJ&pg=PT223&lpg=PT223&dq=principe+de+l%27effet+utile+français&source=bl&ots=4U-PH4qJj&sig=ACfU3U15Ff1jnGqp8FP4_UaKun_9UfDww&hl=lv&sa=X&ved=2ahUKEwjz0ommqalLhAhUKdJoKHQ8MB0U4ChDoATAJegQICBAB#v=onepage&q=effet%20utile&f=false [aplūkots: 2019.gada 24.martā].

⁹⁴An author collective. European Union Law. New York: Oxford University Press, 2006, 166.p.

⁹⁵Pierhuroviča L. Juridiskais aktīvisms Eiropas Savienības Tiesas praksē darba tiesību jomā. Jurista Vārds, 2010, Nr.45. Pieejams: <https://www.juristavards.lv/doc/220723-juridiskais-aktivisms-eiropas-savienibas-tiesas-prakse-darba-tiesibu-joma/> [aplūkots: 2019.gada 24.martā].

⁹⁶Latvijas Republikas Tieslietu ministrija. Eiropas Savienības tiesību ieviešanas rokasgrāmata. 2014. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/daliba-es/es-tiesibu-ieviesanas-rokasgramata> [aplūkots: 2019.gada 24.martā].

⁹⁷Turpat.

⁹⁸An author collective. European Union Law. New York: Oxford University Press, 2006, 166.p.

⁹⁹Amato G., Ziller J. The European Constitution. Edward Elgar Publishing Limited. 2007, 292.p.

direktīva, kuras īstenošanas rezultātā sievietes kā kompensāciju saņemtu vien minimālos ceļa izdevumus. Ja direktīvu nevarētu uzskatīt par tieši iedarbīgu, nevarētu pieprasīt attiecīgās tiesības. Tiesa atzina, ka direktīva neparedz nekādus noteikumus attiecībā uz sankcijām saistībā ar diskrimināciju, tādējādi norādīja, ka dalībvalstīm, atbilstoši lojālas sadarbības pienākumam, jāinterpretē nacionālais likums tā, lai direktīvas mērķis tiktu sasniegts.¹⁰⁰

Ņemot vērā minētos Tiesas prakses piemērus, kā arī norādīto par *effet utile* saistību ar lojālas sadarbības principu, autore vēlas vērst lasītāja uzmanību uz teleoloģiskās metodes pielietošanu, kas paredz tiesību normas mērķa noskaidrošanu. Proti, ir jāizdibina “likuma griba”.¹⁰¹ No lojālas sadarbības principa izrietošais pienākums piemērot sankcijas pieprasa dalībvalstij kļūt “elastīgai” un rīkoties tā, lai tiktu panākta efektīva Savienības tiesību īstenošana. Dalībvalstij ir jāspēj saskatīt tiesību normas mērķi, kas visbiežāk ir saskatāms nevis pašā tiesību normā, bet gan normatīvajā aktā, tiesību institūtā, nozarē vai visas tiesību sistēmas kontekstā.¹⁰² Līdz ar to, lojālas sadarbības prasība ir pamats nepieciešamo pasākumu veikšanai, lai nodrošinātu Savienības tiesību aktu piemērošanu un efektivitāti, kā arī ir pamats tādai rīcībai, kas ne vienmēr atbilst likuma burtam, bet, jo vairāk, tā “garam”.

2.1.6. Pienākums piemērot pagaidu pasākumus

Attiecībā uz no lojālas sadarbības prasības izrietošo pienākumu piemērot pagaidu pasākumus autore aplūkojusi 1990.gada 19.jūnija Tiesas nolēmumu lietā Nr.C-213/89 *The Queen/Secretary of State for Transport, ex parte Factortame*¹⁰³ sakarā ar lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu attiecībā uz aizsardzību, ko nodrošina valsts tiesas, kā arī valsts tiesu pilnvarām noteikt pagaidu pasākumus lūguma sniegt prejudiciālu nolēmumu gadījumā.

Autoresprāt, tāpat kā pie jau iepriekš aplūkotojiem lojālas sadarbības prasības pienākumiem, nav lietderīgi pilnībā sniegt ziņas par lietas pamatā esošajiem apstākļiem, tādējādi autore atsauksies uz tiem aspektiem, kam visbūtiskākā nozīme pētījuma ietvaros. Sekojoši, prejudiciālie jautājumi bija radušies tiesvedībā saistībā ar zvejas kuģiem, kurus sakarā ar jaunizveidoto Lielbritānijas zvejas kuģu reģistrācijas sistēmu, nebija iespējams reģistrēt jaunajā reģistrā, pamatojoties uz jaunievietajiem noteikumiem. Tā kā konkrētajiem kuģiem tika atņemtas tiesības zvejot, attiecīgās sabiedrības vērās Lielbritānijas tiesā, lūdzot tai izvērtēt, vai jaunievietais likums atbilst Savienības tiesībām. Tās arīdzan lūdza veikt pagaidu pasākumus, līdz tiek pieņemts galīgais nolēmums lietā. Ņemot vērā norādīto,

¹⁰⁰An author collective. European Union Law. New York: Oxford University Press, 2006, 166.p.

¹⁰¹Meļķis E. Tiesību normu iztulkošana. Rīga: Latvijas Universitāte, 2000, 48.lpp.

¹⁰⁰Turpat, 49.lpp.

¹⁰³Tiesas 1990.gada 19.jūnija nolēmums lietā Nr.C-213/89 *The Queen/Secretary of State for Transport, ex parte Factortame*. Pieejams: https://curia.europa.eu/arrets/TRA-DOC-LV-ARRET-C-0213-1989-200407016-05_00.html aplūkots: 2019.gada 24.martā].

Lielbritānijas tiesa piemēroja pagaidu pasākumus attiecībā uz sabiedrībām, apturot attiecīgo noteikumu piemērošanu tām, kā arī apturēja tiesvedību lietā, lai vērstos Tiesā ar lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu. Savukārt atbildētājs lietā iesniedza sūdzību, lūdzot apelācijas instances tiesu izvērtēt, vai pirmās instances tiesa rīkojusies pamatoti, piemērojot pagaidu pasākumus. Tiesa atzina par pamatotu atbildētāja iebildumus, atceļot piemērotos pagaidu pasākumus, un norādot, ka vērā ņemams ir ne tikai sensenais anglosakšu tiesību princips, kas paredz, ka pret Troni nevar vērst pagaidu pasākumus, bet arī prezumpcija, ka valsts likumi atbilst Savienības tiesībām tik ilgi, iekams nav pieņemts nolēmums par to neatbilstību šīm tiesībām. Tādējādi Lielbritānijas tiesa, ievērojot to, ka piemērotie pagaidu pasākumi tika atcelti ar apelācijas tiesas nolēmumu, atzina par nepieciešamu lūgt Tiesai sniegt prejudiciālu nolēmumu, izskaidrojot, vai valsts tiesai, kas izskata strīdu saistībā ar Savienības tiesībām un uzskatot, ka vienīgais šķērslis, kas tai liedz noteikt pagaidu pasākumus, ir valsts tiesību norma, šī norma ir vai nav jāpiemēro.

Pamatojoties uz minēto, Tiesa norādīja, ka saskaņā ar Savienībā paredzēto lojālas sadarbības principu, valsts tiesām ir pienākums nodrošināt personām tiesisko aizsardzību, kas izriet no Savienības tiesību noteikumu tiešās iedarbības. Tāpat arī Tiesa norādīja, ka no Savienības tiesību prasībām izriet, ka nav pieļaujamas tādas valsts tiesību normas vai tiesu prakse, kas mazina Savienības tiesību efektivitāti, liedzot valsts tiesai veikt visus nepieciešamos pasākumus, lai novērstu valsts tiesību normu piemērošanu, kuras kaut uz noteiktu laika posmu var radīt šķēršļus Savienības tiesību normu efektivitātei. Tiesa arī dzan vērta lietas dalībnieku uzmanību uz to, ka Savienības tiesību efektivitāte mazinās arī tajā gadījumā, ja valsts tiesību norma liedz tiesai, izskatot ar Savienības tiesībām saistītu strīdu, noteikt pagaidu pasākumus, lai nodrošinātu nolēmuma, kurā tiek izlemts jautājums par ar Savienības tiesībām pamatoto tiesību pastāvēšanu, efektivitāti. Tādējādi Tiesa atzina, ka valsts tiesai, kura šādos apstākļos uzskatītu par vajadzīgu piemērot pagaidu pasākumus, attiecīgā tiesību norma nav jāpiemēro. Tiesa norādīja, ka situācijā, kad valsts tiesa, apturot tiesvedību līdz atbildes saņemšanai no Tiesas, nedrīkst piemērot pagaidu pasākumus, iekams tā nav pieņēmusi nolēmumu pēc Tiesas atbildes saņemšanas, nav pieļaujama.

Autoresprāt, no visai sarežģītā Tiesu prakses piemēra ir redzams, ka pie noteiktajiem apstākļiem dalībvalstu tiesām ir jārikojas pretēji to tiesību normām, lai nodrošinātu Savienības tiesību iedarbību. Arī šeit parādās lojālas sadarbības principa saistība ar efektivitātes principu, tā kā svarīgi, lai nacionālie tiesību aizsardzības līdzekļi nodrošinātu Savienības tiesību reālu iedarbību.¹⁰⁴ Būtiski, ka arī Tiesa nolēmuma argumentācijā visupirms norādīja uz lojālas

¹⁰⁴Autoru kolektīvs. Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Arņa Bukas, Kaspara Gailīša, Ģirta Strazdiņa zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 276.lpp.

sadarbības prasību saistībā ar valsts tiesu pienākumu nodrošināt personām tiesisko aizsardzību, kas izriet no Savienības tiesību tiesās iedarbības, un tad vērsa lietas dalībnieku uzmanību, ka nav pieļaujamas valsts tiesību normas vai tiesu prakse, kas mazina Savienības tiesību efektivitāti. Svarīgi, ka *effet utile* un lojālas sadarbības prasība ir papildinoši elementi dalībvalstu procesuālās autonomijas jautājumā. Situācijā, ja dalībvalstu tiesību akti neatzīst pienācīgus tiesību aizsardzības līdzekļus, valstu tiesām ir pienākums tos noteikt.¹⁰⁵ Tāpat arī no minētā Tiesas prakses piemēra ir redzams, ka valsts tiesai pretēji nacionālajam likumam bija jāinterpretē Savienības tiesības tādējādi, lai nodrošinātu pienācīgus tiesību aizsardzības līdzekļus attiecīgajām sabiedrībām. Lielbritānijas tiesai vienīgais kavēklis tiesību īstenošanai bija valsts likums, kas neļāva piemērot pagaidu pasākumus, tā kā nepastāvēja nolēmums, kas noteiktu, ka valsts likums nav atbilstošs Savienības tiesībām. Šajā gadījumā attiecīgā valsts tiesību norma nebija jāņem vērā, tā kā tā bija vienīgais traucēklis, kas valsts tiesai liedza piemērot pagaidu pasākumus.

Šie pagaidu pasākumi autori asociējas ar mūsu valsts Civilprocesa likumā paredzēto prasības nodrošinājuma institūtu attiecībā uz mantiska rakstura prasībām vai pagaidu aizsardzības līdzekļiem, kas piemērojami intelektuālā īpašuma prasībās. Šādu pagaidu pasākumu piemērošanas mērķis ir izvairīties no sprieduma neiespējamības vai apgrūtinošas izpildes, kā arī gadījumos, kad tiesību subjektam var tikt nodarīts kaitējums, gluži tāpat kā minētajā nolēmumā konkrētajām sabiedrībām, kurām tika atņemtas tiesības zvejojot.

2.1.7. Pienākums atlīdzināt zaudējumus

Par pamatu pienākumam atlīdzināt zaudējumus lojālas sadarbības principa kontekstā autore ņēmusi Tiesas 1991.gada 19.novembra spriedumu apvienotajās lietās Nr.C-6/90 un Nr.C-9/90 *Francovich un Bonifaci pret Itālijas Republiku*¹⁰⁶ par diviem lūgumiem, ko Tiesai iesniedza *pretura di Vicenza* (Itālija) (lietā C-6/90) un *pretura di Bassano del Grappa* (Itālija) (lietā C-9/90) nolūkā saņemt prāvās, kuras iztiesā šīs tiesas prejudiciālu nolēmumu sakarā ar attiecīgo Līguma pantu un direktīvu interpretāciju. Respektīvi, valsts tiesas vēlējās noskaidrot, vai indivīds, kas ir cietis no tā, ka dalībvalsts nav īstenojusi attiecīgo direktīvu – un to savā spriedumā ir konstatējusi Tiesa – var saskaņā ar spēkā esošajām Savienības tiesībām prasīt, lai valsts pilda šīs direktīvas normas, kas ir pietiekami precīzas beznosacījumu normas, atsaucoties tieši uz Savienības tiesībām, lai vērstos pret pienākumu neizpildījušo valsti un

¹⁰⁵ Autoru kolektīvs. Izprotot Eiropas Savienības tiesības: Kopienas tiesību mērķi, principi un metodes. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 251.-252.lpp.

¹⁰⁶ Tiesas 1991.gada 19.novembra spriedums apvienotajās lietās Nr.C-6/90 un Nr.C-9/90 *Francovich un Bonifaci pret Itālijas Republiku*. Pieejams: https://curia.europa.eu/arrets/TRA-DOC-LV-ARRET-C-0006-1990-200407021-05_00.html [aplūkots: 2019.gada 24.martā].

saņemtu garantijas, kas šai valstij pašai bija jānodrošina, un vai šis indivīds var prasīt atlīdzību par zaudējumiem, kas radušies saistībā ar normām, uz kurām šādas tiesības neattiecas. Ievērojot norādīto, Tiesa argumentēja, ka attiecīgās direktīvas normas ir jāinterpretē tā, ka ieinteresētās personas gadījumos, kad noteiktajā termiņā nav veikti piemērošanas pasākumi, nevar izmantot šīs tiesības, lai valsts tiesā vērstos pret valsti. Dalībvalstij ir pienākums atlīdzināt zaudējumus, kas indivīdiem ir radušies tāpēc, ka attiecīgā direktīva nav transponēta valsts tiesībās. Tiesa arī izdā savā spriedumā norādīja, ka pamatojums dalībvalstu pienākumam atlīdzināt zaudējumus ir atrodams Līguma par Eiropas Savienību 4.panta trešajā daļā saskaņā ar kuru dalībvalstīm ir pienākums veikt visus vispārējos un īpašos pasākumus, kas var nodrošināt to pienākumu izpildi, ko valstij uzliek Savienības tiesības. Viens no šiem pienākumiem ir likvidēt Savienības tiesību pārkāpuma radītās prettiesiskās sekas.

No Tiesas nolēmumā norādītā, ir secināms, ka Savienības tiesības uzliek par pienākumu dalībvalstīm atlīdzināt zaudējumus, kas personām radušies tādu Savienības tiesību pārkāpumu dēļ, par kuru vainojama pati dalībvalsts, pamatojoties uz lojālas sadarbības principu saskaņā ar kuru dalībvalstis veic visus vajadzīgos pasākumus, tajā skaitā Savienības tiesību pārkāpuma radīto seku likvidēšanu, lai nodrošinātu Līgumu izpildi. Kā norādīts juridiskajā literatūrā, lojālas sadarbības principa iestrādāšana Līgumā par Eiropas Savienību ir apliecinājusi Savienības attīstības progresu tādējādi, ka iepriekš “slēgtais” konstitucionālai valstij līdzīgais Savienības modelis transformējies par “perforētas” valsts modeli¹⁰⁷, ar to, pienākuma atlīdzināt zaudējumus kontekstā, saprotot, ka situācijā, kad dalībvalsts nav attiecīgo direktīvu transponējusi valsts tiesībās, nepadarītu indivīdu “bezzpēcīgu”. Proti, pēc autores ieskatiem, no lojālas sadarbības principa izrietošais pienākums atlīdzināt zaudējumus radījis Savienības tiesībās “atgriezenisko saiti”, kas “pasargā” gadījumos, kad dalībvalsts nav izpildījusi savus uzdevumus. Tādējādi ir norādāms, ka no minētā pienākuma ir saskatāma lojālas sadarbības principa daudzpusīgā funkcionalitāte - aizpildīt Savienības tiesību aktu nepilnības un kalpot par interpretācijas atbalstu¹⁰⁸ situācijās kā, piemēram, pret pienākumu neizpildījušo valsti.

2.2.No tiesību principa izrietošo pienākumu vērtējums

No darba otrajā nodaļā aplūkotojumiem pienākumiem, un tieši, pienākuma sniegt informāciju un atbildēt uz uzdotajiem jautājumiem, pienākuma sniegt ierosinājumus, pienākuma apstrīdēt, pienākuma piemērot sankcijas, pienākuma atlīdzināt zaudējumus,

¹⁰⁷Amato G., Ziller J. The European Constitution. Edward Elgar Publishing Limited. 2007, 292.p.

¹⁰⁸Devuyt Y. The European Union at the Crossroads. Brussels: Presses Interuniversitaires Europeenes, 2003, 154.p.

pienākuma respektēt kompetences, kā arī pienākuma piemērot pagaidu pasākumus, ir redzams, cik plašs ir lojālas sadarbības principa darbības lauks.

Visi nosauktie pienākumi, autores ieskatā, veido iespēju veikt paplašinājumus pētījumā, raugoties atrast vēl citus pienākumus, kas izrietētu no lojālas sadarbības prasības, tomēr, ņemot vērā spēju iekļauties darba noteiktajā apjomā, autore aprobežosies ar minēto pienākumu klāstu, pozicionējot tos par zīmīgākajiem lojālas sadarbības principa virzieniem.

Tāpat norādāms, ka atsevišķi apakšnodaļās neizdalot, minēto pienākumu kopsakarā, autorei radies secinājums par vēl vismaz diviem citiem no lojālas sadarbības principa izrietošajiem pienākumiem, un tieši, norādīto pienākumu klāstu papildinot arīdzan ar pienākumu atvieglot Savienības iestāžu darbu, kā arī pienākumu nodrošināt Savienības tiesību efektivitāti, rūpējoties par Savienības uzdevumu izpildi.

Atsaucoties uz darba pirmajā nodaļā izklāstīto par lojālas sadarbības principa nozīmi Savienības tiesību principu sistēmā, kā arī lojālas sadarbības principa saistību ar solidaritātes un labas ticības principu, autore vēlas arīdzan norādīt uz dažām atšķirībām, ko autore secinājusi, iepazīstoties ar Tiesas prakses materiāliem.

Attiecībā uz solidaritātes principu, autore ir iepazinusies ar vairākiem Tiesas nolēmumiem, kuros Tiesa ir interpretējusi tā piemērošanu noteiktajos apstākļos, atklājot solidaritātes principa nolūku un jēgu, tomēr, autores ieskatā, konkrēti iztīrējot attiecīgos nolēmumus, rastos pētījuma robežu pārkāpšanas iespējamība, tādējādi autore vēlas lasītājam sniegt savu viedokli darba kopsakarā. Autore uzsver, ka ir radusies pārliecība par solidaritātes principa kopējās atbildības raksturu, kas tomēr ir plašāka “mēroga” nekā lojālas sadarbības principam. Solidaritātes principa piemērošana no autores aplūkotajiem Tiesas prakses gadījumiem, visbiežāk saistīta ar katastrofāla rakstura vai ļoti samilzušām un ievērojamām Savienības problēmām, piemēram, saistībā ar migrantu krīzi, dabas aizsardzības jautājumiem, nodarbinātības industriju. Autore ieskatā, solidaritāte parasti tiek uzsvērtā tādās notikumos, kas pārsvarā nesuši negatīvas pārmaiņas Savienības pilsoņiem, kuru dēļ ir pasliktinājušies to apstākļi, radītas graužošanas sekas sabiedrībai, nodarīts posts. Solidaritātes principa mērķis, autoresprāt, ir stiprināt Savienību tās “tumšākajā stundā”, uzsverot sabiedrības aizsardzības un drošības nozīmību, piemēram, saistībā ar teroraktiem. Solidaritātes principam ir *team spirit* jeb “komandas gara” raksturs.¹⁰⁹ Tas bieži parādās saistībā ar sociālajām un ekonomiskajām tiesībām (angl.val. – *social and economic solidarity rights*), piemēram, veselības vai izglītības jomā.¹¹⁰ Solidaritāte daudzina Sociālās Eiropas konceptu, izpaužoties visaptverošākās Savienības problēmās nekā lojāla sadarbība, kas tomēr, autores ieskatā, ir personiskāka un

¹⁰⁹Weatherill S. Law and Integration in the European Union. Oxford: Clarendon Press, 1995, 45.p.

¹¹⁰Turpat, 46.p.

parasti vērsta pretējās puses virzienā, iekams solidaritātes princips “skatās uz visiem”.

Tomēr, neskatoties uz atšķirīgajiem tiesību principu piemērošanas virzieniem, juridiskajā literatūrā pastāv viedoklis, ka lojalitātes princips Savienībā darbojas visai līdzīgi solidaritātes principam. Arīdzan Francijas Republikas juridiskajā literatūrā ir apgalvots, ka lojalitātes prasība materializējas vairākās obligācijās – gan sadarbības obligācijā (fr.val. - *une obligation de coopération*), gan lojalitātes obligācijā (fr.val. - *une obligation de loyauté*), gan solidaritātes obligācijā (fr.val. - *une obligation de solidarité*).¹¹¹ Citviet norādīts, ka Līguma par Eiropas Savienību 4.panta trešā daļa ir zināma kā Savienības solidaritātes un uzticības paušanas obligācija, kas dalībvalstīm uzliek par pienākumu nacionālajām tiesām un administratīvajām iestādēm rīkoties kā Savienības institūcijām, īstenojot Savienības mērķus labā ticībā.¹¹² Līdz ar to ir saprotams, ka, pie noteiktiem apstākļiem, gluži tāpat kā Tiesa var atzīt sadarbības trūkumu, ir iespējams atzīt arī solidaritātes principa pārkāpumu, “pārmetot” tiesību subjekta bezdarbību kopējo interešu kontekstā. Ievērojot minēto, autore nonāk arīdzan pie labas ticības principa, kura mērķis arī ir veicināt godprātīgu rīcību Savienībā. Tomēr, pēc autores ieskatiem, labas ticības princips ne vienmēr pieprasa divu substanču attiecības kā tas ir lojālas sadarbības principa izpausmēs, iztrūkstot sadarbības aspektam. Rīkoties labā ticībā var arī vienpersoniski - nav jāpastāv savstarpējībai, piemēram, dalībvalsts, rīkojoties labā ticībā, atturas no nesaprātīgām darbībām, pārstrādājot atkritumus saskaņā ar Savienības atkritumu apsaimniekošanas attiecīgo direktīvu.

Autore ir ieguvusi apstiprinājumu tam, ka lojālas sadarbības principam ir fundamentāla nozīme Savienībā, tā kā juridiskajā literatūrā apgalvots, ka lojalitāte izpaužas kā gravitācijas spēks Savienības tiesībās, kas sekmē dalībvalstu kā Savienības pamatelementu integrāciju, nodrošinot pamatu visu veidu savstarpējiem pienākumiem.¹¹³ Pēc autores ieskatiem, ņemot vērā to, ka integrācijas procesa mērķis ir apvienot atsevišķas daļas vienā veselumā, lojalitāte kalpo par bāzi, lai dažādie elementi gluži kā “mozaīkas gabaliņi” saskanīgi iekļautos kopējā “zīmējumā”. Tāpat arī uz tiesību principa fundamentālo raksturu norāda juridiskajā literatūrā apgalvotais, ka lojālas sadarbības princips veicina unitārismu un tam ir mutuāla “daba”, tā kā ir atzīts, ka tas nav *one-way obligation* jeb, tā teikt, tulkojot no angļu valodas, vienvirziena pienākums, jo ietver savstarpējas darbības. Unitārisms veicina sistēmas viengabalainību un nedalāmību, savukārt mutualitāte “pieprasa” abpusējas

¹¹¹Magnon Xavier. La loyauté dans le droit institutionnel de l'Union Européenne. Pieejams: http://publications.utcapitole.fr/13693/1/La_loyaut%C3%A9_dans_le_droit_institutionnel_de_l%27Union_euro_p%C3%A9enne.pdf [aplūkots 2019.gada 21.februārī].

¹¹²Weatherill S. Law and Integration in the European Union. Oxford: Clarendon Press, 1995, 49.p.

¹¹³Turpat.

attiecības.¹¹⁴ Autoresprāt, šie divi svešvārdi “kalpo” par labiem atslēgas vārdiem lojālas sadarbības principa satura papildīšanai.

Visbeidzot, noslēdzot darba galveno nodaļu, autore vēlas rezumēt līdz šim izklāstīto un norādīt, ka Līguma par Eiropas Savienību 4.panta trešajā daļā reglamentētā Savienības un dalībvalstu savstarpējā palīdzēšanas klauzula ieguvusi papildītāku saturu, proti, saprotot, ka ar palīdzēšanu saistāmas konkrētas darbības, tas ir, sniegt korektu informāciju, atbildēt uz uzdotajiem jautājumiem, aktīvi iesaistīties grozījumu un priekšlikumu ierosināšanā, respektēt attiecīgos pilnvaru apjomus, apstrīdēt sūdzības, kas veicinātu strīda atrisināšanu, tādējādi palīdzot sasniegt Savienībā izvirzītos uzdevumus. Savukārt normā iekļautā prasība par visu vajadzīgo vispārējo un īpašo pasākumu veikšanu, lai nodrošinātu to pienākumu izpildi, kas izriet no Līgumiem vai no Savienības iestāžu aktiem, iegūst jēgu, ja atskatāmies uz darbā aplūkotajiem Tiesas prakses piemēriem attiecībā uz gadījumu, kad dalībvalstīm jāveic pasākumi saistībā ar iestāžu mītnes nodrošināšanu vai ar Savienības tiesību pārkāpuma radīto seku likvidēšanu saskaņā ar pienākumu atlīdzināt zaudējumus. Tāpat arī atmiņā atsaucama pagaidu pasākumu piemērošana “kuģu lietā”. Attiecībā uz tiesību normā pausto par to, ka dalībvalstis sekmē Savienības uzdevumu izpildi, var norādīt pienākumu piemērot sankcijas, kas darbojas, piemēram, gadījumā, ja Savienības attiecīgajā regulā ir paredzēts sods par pārkāpumiem, bet nav izsmeļoši uzskaitīti kādi sodi var tikt piemēroti, tad dalībvalsts pati nodrošina to, ka attiecīgā Savienības tiesību akta pārkāpums tiek sodīts atbilstoši nacionālajām tiesību normām, kas analogas citu valsts tiesību aktu pārkāpumu gadījumos.

Autoresprāt, sākotnēji tik neskaidrais un konkretizēt nepieciešamais lojālas sadarbības princips ir ieguvis zināmu saturu, tādējādi, pievēršoties darba trešajai nodaļai, autore atzīmē, ka vēlas apkopot lojālas sadarbības principa nodrošināšanas iespējas Savienībā, kā arī izvirzīt savus priekšlikumus tā turpmākai attīstībai.

¹¹⁴An author collective. Oxford Principles of European Union Law. New York: Oxford University Press, 2018, 380.p.

3. Lojālas sadarbības principa nodrošināšana Eiropas Savienībā

3.1. Procesuālie līdzekļi lojālas sadarbības principa nodrošināšanai Eiropas Savienībā

Lai jebkura tiesību sistēma varētu darboties, nepietiek tikai ar materiālo tiesību normām, bet ir nepieciešams arī mehānisms, kas nodrošinātu kontroli pār attiecīgo materiālo tiesību normu īstenošanos. Tādēļ jau kopš Savienības dibināšanas ir izveidota diezgan komplicēta procesuālo tiesību sistēma, kas nodrošina Savienības tiesību sekmīgu darbību. Savienības tiesības realizējas divos tiesu līmeņos: nacionālo tiesu un Eiropas tiesu līmenī. Ievērojot Savienības tiesību tiešo iedarbību, jebkurai dalībvalstu tiesai ir pienākums lemt lietu saskaņā ar Savienības tiesībām. Tādējādi pēc valsts iestāšanās Savienībā katra tiesa dalībvalstī reizē kļūst par Savienības Tiesu.¹¹⁵

Autoresprāt, jo īpaši svarīgs kontroles mehānisms ir nepieciešams tad, ja saskaramies ar tādām tiesību normām, kam ir nepabeigtības raksturs, tā kā var rasties grūtības to pareizai interpretācijai un piemērošanai. Pētot juridisko literatūru, autore ir sastapusies ar latīņu terminu *lex imperfecta*¹¹⁶, kurš attiecināts uz tiesību normu, kas “nes” lojālas sadarbības prasību. *L'imperfection* tulkojumā no franču valodas nozīmē trūkums vai nepilnība¹¹⁷, savukārt, aplūkojot vārdu *imperfect* angļu – latviešu vārdnīcā, top skaidrs, ka, bez iepriekš norādītajiem tulkojumiem, tas paplašina sinonīmu klāstu, norādot arī uz defektīvu vai nepabeigtu¹¹⁸ objekta raksturu. Proti, darbā aplūkojamo tiesību normu dēvē par nepabeigtu, jo tajā nav norādītas sankcijas par tās neievērošanu. Kā norādīts tiesību literatūrā, prasība lojāli sadarboties un no tā izrietošie pienākumi netiek attiecināti tikai uz izpildvaru, bet iekļauj arī likumdevēju un tiesu varu. Tie būtu jāuzskata par *obligation de resultat* (autores piez. - uz rezultātu orientētiem pienākumiem), kas nepieļauj – vai vismaz stingri ierobežo – klasisko aizbildināšanos ar *force majeure*, iekšējām grūtībām. Dalībvalsts atbild pat tad, ja tai nebija nekādas ietekmes uz attiecīgo lēmumu, ko ir pieņēmis neatkarīgs pašpārvaldes, reģionālais vai vietējais veidojums. Pat atsaukšanās uz saviem konstitucionālajiem principiem, tostarp pamattiesībām, nevar attaisnot dalībvalsti nepildīt Savienības tiesībās noteiktu pienākumu.¹¹⁹ Tādējādi sankciju neesamība nevar būt par pamatu uzskatam, ka pienākums lojāli sadarboties ir mazāk svarīgs kā jebkurš cits pienākums, kas izriet no Savienības tiesībām. Autoresprāt, tieši pretēji, tas lūkojams kā dalībvalstu “klupšanas akmens”, respektīvi, rodas iespaids, ka

¹¹⁵Autoru kolektīvs. Ievads Eiropas Savienības tiesībās (Tiesu prakse un komentāri). Otrais papildinātais izdevums. K.Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 143.lpp.

¹¹⁶Turpat, 335.lpp.

¹¹⁷Autoru kolektīvs. Franču – latviešu vārdnīca. Rīga: Apgāds Sniegs, 1998, 266.lpp.

¹¹⁸Autoru kolektīvs. Angļu – latviešu vārdnīca. Rīga: Izdevniecība Avots, 2007, 528.lpp.

¹¹⁹Autoru kolektīvs. Izprotot Eiropas Savienības tiesības: Kopienas tiesību mērķi, principi un metodes. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 335.lpp.

valstu ieskatā lojāla nesadarbošanās ir nevis nosodoša rakstura pārkāpums, bet gan tikai tāda “piedeava” jau esošam “lielpārkāpumam”.

Ievērojot norādīto, ir skaidrs, ka Līguma par Eiropas Savienību 4.panta trešajai daļai ir *lex imperfecta* raksturs un to vajadzētu uzskatīt par *obligation de resultat*, tomēr, nav skaidrs, ko darīt situācijā, ja dalībvalsts neievēro lojālas sadarbības principu un no tā izrietošos pienākumus. Ar darba otrajā nodaļā aplūkotajiem Tiesas prakses piemēriem jau tika iezīmētas kontroles mehānisma variācijas, tomēr autores ieskatā ir nepieciešams strukturēti un paplašināti norādīt uz gadījumiem, kad varam runāt par tiesību principa nodrošināšanas iespējām Savienībā.

Centrālais objekts lojālas sadarbības principa nodrošināšanā ir Tiesa. Tās darbība ir vērsta gan uz to, lai Savienības tiesības tiktu īstenotas viendabīgi un dalībvalstis neizvairītos no Līgumos uzņemto saistību izpildes, gan arī uz to, lai citas Savienības institūcijas neveiktu prettiesiskas darbības. Šos mērķus Tiesa sasniedz ar dažādiem procesuāliem līdzekļiem. Ļoti vispārīgi tos var iedalīt: 1) rīcība pret dalībvalstīm; 2) prejudiciālo nolēmumu sniegšana; 3) citu Savienības institūciju darbību tiesiskuma uzraudzība.¹²⁰

Attiecībā uz pirmo procesuālo līdzekli – rīcību pret dalībvalstīm – atbilstoši Līguma par Eiropas Savienības darbību 258.pantam un 259.pantam procedūru var ierosināt divi subjekti – Komisija vai cita dalībvalsts.¹²¹ Autore jau darba otrajā nodaļā atspoguļoja rīcības pret dalībvalstīm saturu, proti, aplūkoja gadījumus, kad Komisija saskaņā ar minētā Līguma 258.panta noteikumiem ierosina procedūru pret dalībvalsti sakarā ar Savienības tiesību pārkāpumiem, tajā skaitā lojālas sadarbības prasības neievērošanu. Pati procedūra norisinās divos posmos – administratīvajā un tiesas. Administratīvā posma vispārīga procesuāla kārtība ir paredzēta minētā Līguma 258.pantā. Komisija, pārbaudījusi faktiskos apstākļus un ļāvusi dalībvalstij sniegt paskaidrojumus, izsaka savu viedokli par iespējamo pārkāpumu. Pēc tam, Komisijas noteiktā laikā, dalībvalstij tiek dota iespēja novērst pieļauto pārkāpumu. Ja pārkāpums netiek novērsts, Komisijai ir tiesības vērsties Tiesā.¹²² Norādītais apstiprinās ar darba otrajā nodaļā sniegtajiem Tiesas prakses piemēriem, kuros Komisija dalībvalstīm ir nosūtījusi paskaidrojumu sniegšanas pieprasījumus un argumentētos atzinumus. Nesaņemot atbildes un uzskatot, ka dalībvalsts nav lojāli sadarbojusies, Komisija cēlusi prasības Tiesā.

Pēc prasības celšanas Tiesā, tiek gaidītas sekas. Lietas rezultāts ir Tiesas nolēmums, kurā tiek konstatēts, ka dalībvalsts ir pārkāpusi Savienības tiesības vai arī secinājums, ka pārkāpuma nav. Ja Tiesa ir konstatējusi pārkāpumu, tad minētā Līguma 260.panta pirmā daļa

¹²⁰ Autoru kolektīvs. Izprotot Eiropas Savienības tiesības: Kopienas tiesību mērķi, principi un metodes. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 144.lpp.

¹²¹ Turpat.

¹²² Turpat, 145.lpp.

uzliek par pienākumu valstij veikt visus nepieciešamos pasākumus spriedumā norādītā pārkāpuma novēršanai.¹²³ No aplūkotajiem Tiesas nolēmumiem ir redzams, ka spriedumu rezolutīvajā daļā Tiesa vienmēr norādījusi, vai dalībvalsts ir veikusi pārkāpumu vai nav, tomēr jautājums rodas par to, kas notiek tad, ja valsts arī pēc sprieduma pasludināšanas neveic vajadzīgos pasākumus, lai pārkāpumus novērstu.

Autores ieskatā, no darbā iztirzātajiem nolēmumiem ir redzams, ka bieži vien pamata pārkāpumus ir iespējams likvidēt, piemēram, saistībā ar atkritumu apsaimniekošanu vai valsts atbalsta līdzekļiem, tos atgriežot, tomēr pārkāpumu sakarā ar lojālu sadarbošanos (drīzāk – nesadarbošanos) pārsvarā gadījumu vairs nevar novērst, proti, ne vienmēr, atzīstot, ka dalībvalsts nav lojāli sadarbojusies, tā var labot savu “kļūdu”. Piemēram, nav iespējams vairs atbildēt uz neatbildētajiem pieprasījumiem, vai arī nevar vairs ierosināt attiecīgus grozījumus konkrētajā Komisijas lēmumā, jo jau pagājis atbildes sniegšanas termiņš un valsts izvēlējusies ieņemt “klusēšanas pozīciju”. Tomēr, pēc autores domām, veicinot izpratni par lojālas sadarbības principu, tiek sniegts ieguldījums nākotnē, sagaidot produktīvāku kopdarbības rezultātu. Tādējādi, autores ieskatā, dalībvalstīm ir izveidojies ne visai pareizs priekšstats par lojālas sadarbības prasības “ētisko garu”. Šajā gadījumā autore nav domājusi to, ka lojāla nesadarbošanās nav atzīstama par neētisku rīcību, tieši pretēji, lojāli nesadarboties ir neētiski, tomēr autore domājusi dalībvalstu ieņemto pozīciju “jā, tas nav pareizi, bet par to jau nesodīs”. Pēc autores domām, dalībvalstis lojālas sadarbības konceptu neuztver ar tam piemītošo inkvizīcijas raksturu, kāds tam patiesībā ir. Proti, autorei darba gaitā ir veidojies uzskats, ka aplūkotajai tiesību normai tieši ir milzīga “pievienotā vērtība” jeb, tā teikt, “jauda”, kas virza visu Savienības mērķu sasniegšanu.

Kā otrs procesuālais līdzeklis tiesību literatūrā atzīts prejudiciālais nolēmums, kas apstiprinās ar autores apakšnodaļā par dalībvalsts pienākumu piemērot sankcijas sniegto piemēru saistībā ar Portugāles Republikas (Porto rajona tiesas) lūgumu Tiesai sniegt prejudiciālu nolēmu, kas palīdzētu iztulkot Savienības tiesību normas. Ja dalībvalsts tiesa ir vērsusies Tiesā un tā ir atzinusi par iespējamu piemērot prejudiciālo nolēmumu procedūru, tad šī procedūra beidzas ar Tiesas nolēmumu, kura rezolutīvā daļa ir atbilde uz dalībvalsts tiesas uzdotu jautājumu. Tiesas nolēmuma sekas neaprobežojas ar konkrēto lietu, jo katrs Tiesas dotais skaidrojums ir saistošs ne tikai tai nacionālajai tiesai, kas ir sūtījusi jautājumu, bet arī visu pārējo dalībvalstu tiesām, kas saskaras ar līdzīgu jautājumu.¹²⁴ Līdz ar to ir secināms, ka Tiesas spriedums par Porto rajona tiesas uzdotajiem jautājumiem ir saistošs visu pārējo

¹²³ Autoru kolektīvs. Izprotot Eiropas Savienības tiesības: Kopienas tiesību mērķi, principi un metodes. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 145.lpp.

¹²⁴ Turpat, 151.-152.lpp.

dalībvalstu tiesām un kalpo par priekšzīmi tam, ka valstij attiecībā uz Savienības tiesību pārkāpumiem ir jārikojas tāpat kā tās īstenotu pārkāpuma sodīšanu ar nacionālajiem likumiem. Tas attiecas arī uz gadījumiem, kad Savienības attiecīgajā regulā ir paredzēti sodi par pārkāpumiem, bet nav izsmeļoši uzskaitīti kādi sodu veidi var tikt piemēroti.

Attiecībā uz trešo procesuālo līdzekli, citu Savienības institūciju darbību tiesiskuma uzraudzību, norādāms, ka Savienības tiesības darbojas kā tiesību sistēma pārnacionālā līmenī, un tās galvenā iezīme ir Savienības institūciju spēja izdot visām dalībvalstīm un to valsts piederīgajiem saistošus aktus. Tādējādi rodas nepieciešamība pēc kontroles mehānisma, kas uzraudzītu, lai Savienības institūcijas ar savu rīcību nepārsniegtu pilnvaras, kas tām piešķirtas ar Līgumu. Lielais vairums no prasībām pret Savienības institūcijām tiek celts, apstrīdot jau izdarītas Savienības darbības, respektīvi, jau pieņemtus aktus.¹²⁵ Šeit norādāms uz darba otrajā nodaļā aplūkoto lietu *Parlaments pret Luksemburgas Lielhercogisti*, kurā valsts apstrīdēja Parlamenta izdoto rezolūciju, lūdzot to pilnībā atzīt par spēkā neesošu.

Bez tam, attiecībā uz Savienības institūciju darbību, autore vēlas norādīt, ka lojālas sadarbības princips tā horizontālās lojalitātes izpausmē attiecināms arī uz situāciju, kad Parlamentam, Padomei un Komisijai jāsadarbojas, lai izstrādātu un pieņemtu budžetu, tā kā budžeta pieņemšanas procedūras paredz Parlamenta, Padomes un Komisijas sadarbību, veicinot viedokļu saskaņošanu un savlaicīgu budžeta pieņemšanu.¹²⁶

1988.gada 27.septembra Tiesas spriedumā lietā Nr.302/87 *Parlaments/Komisija Tiesa* norādīja uz “institucionālā dialoga” nepieciešamību un pienākumu lojāli sadarboties “dialoga” ietvarā.¹²⁷ Minētajā spriedumā Tiesa pārmeta Parlamentam lojālas sadarbības trūkumu, norādot, ka „*le Parlement a manqué à son devoir de coopération loyale vis-à-vis du Conseil*” (autores tulk.- Parlaments ir pārkāpis savu pienākumu lojāli sadarboties ar Komisiju). Šeit autore vēlas atzīmēt kādu niansi, un tieši, franču juridiskajā literatūrā lojālas sadarbības principa kontekstā, bieži tiek lietots teiciens *vis-à-vis*, kura izcelsme daudzviet skaidrota no vārda *le visage* jeb seja, tādējādi traktējot to kā *seja pret seju*. Franču-latviešu vārdnīca jēdzienu skaidro kā pretim vai attiecībā pret; pretimsēdētāju, pretimstāvētāju.¹²⁸ Pēc autores ieskatiem, minētais liecina par lojālas sadarbības “tuvuma klātesamību”, konkrēti, norāda uz savu tiešo darbības raksturu uz pretim stāvošo, tomēr nevis pretinieku, bet sabiedroto, uz kuru mēs raugāties un savus pienākumus pildām, latviešu versijā, “aci pret aci”. Tādējādi var izdarīt secinājumu, ka lojālas sadarbības princips attiecas ne tikai uz dalībvalstīm, bet arī dzan

¹²⁵Autoru kolektīvs. Izprotot Eiropas Savienības tiesības: Kopienas tiesību mērķi, principi un metodes. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 145.lpp.

¹²⁶Autoru kolektīvs. Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Arņa Bukas, Kaspara Gailīša, Ģirta Strazdiņa zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 370.lpp.

¹²⁷Jacque J.P. Droit institutionnel de l'Union européenne. Paris: Editions DALLOZ, 2004., 220.p.

¹²⁸Autoru kolektīvs. Franču – latviešu vārdnīca. Rīga: Apgāds Sniegs, 1998, 520.lpp.

uz Savienības institūcijām. Šādam secinājumam apstiprinājums rodams arī juridiskajā literatūrā, kur norādīts, ka Līguma par Eiropas Savienību 4.panta trešā daļa “uz papīra” akcentējusi tieši dalībvalstu pienākumu lojāli sadarboties, tomēr ar Tiesas nolēmumos konstatēto, ir saprotams, ka lojālas sadarbības prasība ir visaptveroša un visiem Savienības elementiem ir jāuztur efektīvas Savienības tiesības, tādējādi lojālas sadarbības princips ir saistošs arī dzan Savienības iestādēm, kurām sadarbojoties ar dalībvalstu iestādēm, ir jānodrošina Savienības tiesību aktu pilnīga efektivitāte.¹²⁹

No aplūkotajiem procesuālajiem līdzekļiem lojālas sadarbības principa nodrošināšanai Savienībā, autorei radusies pārliecība, ka tomēr līdz galam tie nespēj veikt savas funkcijas. Kontroles mehānisms kā tāds ir izveidots gana labs – Komisijas vai dalībvalsts tiesības sniegt prasību Tiesā par pārkāpumu, nacionālo tiesu iespējas lūgt Tiesai prejudiciālu nolēmumu neskaidrās tiesību normas interpretācijai, kā arī iespējas apstrīdēt Savienības iestāžu izdotos tiesību aktus – tomēr autorei raisās šaubas par to, vai tas ir pietiekams, lai veidotos izaugsme lojālas sadarbības principa attīstības kontekstā. Tas, ka ir iespējams pārliecināties un konstatēt lojālas nesadarbošanās trūkumu, ir secināts, tomēr autores viedoklis ir tāds, ka norādītais tiesību principa kontroles mehānisms nav pilnīgs, lai veicinātu pārkāpumu samazināšanos. Tādējādi darba noslēdzošajā apakšnodaļā autore meklējusi alternatīvas lojālas sadarbības principa nozīmīguma sekmēšanai Savienības tiesībās un sniegusi savus priekšlikumus tā turpmākai attīstībai.

3.2.Ierosinājumi lojālas sadarbības principa nodrošināšanai

Eiropas Savienībā

Autores ieskatā, ņemot vērā darba iepriekšējās nodaļās secināto, ir nepieciešams rast iespējamus risinājumus, kas varētu uzlabot lojālas sadarbības prasības ievērošanas kvalitāti Savienības tiesību subjektu starpā. Konkrētāk, autore piedāvā trīs alternatīvus priekšlikumus, kurus īstenojot, pēc autores ieskatiem, tiktu panākta lojālas sadarbības principa efektīvāka nodrošināšana Savienībā, tādējādi sasniedzot vēlamākus rezultātus Savienības darbībā.

Kā pirmo no ierosinājumiem lojālas sadarbības principa efektīvākai nodrošināšanai Savienībā autore piedāvā papildināt Līguma par Eiropas Savienību preambulu, tā kā tajā ir nostiprināts darbā aplūkotsais lojālas sadarbības princips.

Latviešu valodas vārdnīca vārdu “preambula” skaidro kā ievaddaļu svarīgos tiesiskos aktos, kurā izskaidroti pamatprincipi, tā koncepcija.¹³⁰ Savukārt citviet, analizējot jēdziena izcelšanos, tiek norādīts, ka “preambula” (fr.val. – *la préambule*, lat.val. – *preambulus*)

¹²⁹Chalmers D., Tomkins A. European Union Public Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, 194.p.

¹³⁰Autoru kolektīvs. Latviešu valodas vārdnīca. Rīga: Izdevniecība Avots, 2006, 873.lpp.

nozīmē “priekšvārdi”, “priekšējs” jeb “priekšā esošs”¹³¹, kas apstiprina norādīto saistību ar ievadvārdiem. Preambulas visbiežāk tiek saistītas ar valstu konstitūcijām un tās kalpo par orientieri konstitūciju uztverē, lai konstitūcijas lasītāji vienviet varētu gūt norādes uz konstitucionāla līmeņa virsvērtībām. Tieši konstitūciju ievadā konstitucionālie likumdevēji visbiežāk ietver politiskās vadlīnijas un ideoloģiskās pamatnostādnes. Konstitūcijas ievads nosaka tās “garu”, interpretācijas pamatu, vērtības, kuras nosaka valsts būtību, kas valstij ir jāaizsargā. Tajās tiek iekļauti vēstījumi, kas, pamattektu lasot, ir jāņem vērā.¹³²

Tāpat arī Līgumā par Eiropas Savienību ir izveidota preambula, kurā dalībnieki ir norādījuši Savienības virsvērtības un ideju sistēmas vadlīnijas. Autores ieskatā, norādītā preambula ir izveidota ļoti veiksmīga – tā pauž lielu pārliecību par Savienības pamatnostādnēm, stiprina to nozīmību, kā arī, autorei to lasot, jūtami “klātesošs” ir vārdos ietvertais emocionālais pacēlums, cildenums, svinīgums un visdziļākais gods. Juridiskajā literatūrā tieši ir norādīts, ka preambulas bieži tiek rakstītas ar zināmu patosu, lai uzsvērtu cieņu pret valsts augstākajām pamatvērtībām. Tāpat norādāms, ka preambulās mēdz izskaidrot pieņemšanas iemeslus, ideālus, valsts pamatus, mērķus un virsuzdevumus, galvenos satura un darbības principus. Bez tam, tiek norādīts uz svarīgākajiem valsts principiem un virsuzdevumiem.¹³³

Kā autore noskaidrojusi Līguma par Eiropas Savienību preambula satur norādes uz citiem Savienības tiesību principiem, piemēram, „apliecinot atbalstu brīvības un demokrātijas, cilvēktiesību un pamatbrīvību respektēšanas principam, kā arī tiesiskuma principam”, „tiekdamiem nostiprināt savu tautu solidaritāti”, „tiekdamiem arī turpmāk attīstīt iestāžu demokrātisku un efektīvu darbību, lai vienotā sistēmā tās varētu labāk veikt uzticētos uzdevumus”, „ievērojot noturīgas attīstības principu”, „apņēmušies arvien ciešāk saliedēt Eiropas tautu savienību, kur saskaņā ar subsidiaritātes principu lēmumu pieņemšana ir cik iespējams tuvināta pilsoņiem”. Līdz ar to, ņemot vērā lojālas sadarbības principa fundamentālo nozīmi Savienības tiesībās, kā arī darbā norādīto par lojālas sadarbības prasības lomu Savienības integrācijas procesā, autores ieskatā, preambulā iestrādātie tiesību principi būtu papildināmi. Sekojoši, autore piedāvā preambulā norādīto, un tieši, „paredzot turpmākus pasākumus, kas jāveic, lai attīstītos Eiropas integrācija,” aizstāt ar „paredzot turpmākus pasākumus, kas jāveic, lai attīstītos Eiropas integrācija, kuras pamatā ir lojāla sadarbība”.

¹³¹ Autoru kolektīvs. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi: Balodis R. Latvijas Republikas Satversmes ievads. Pieejams: http://www.saeima.lv/satversme/levads_Balodis.pdf [aplūkots: 2019.gada 10.aprīlī].

¹³² Turpat.

¹³³ Turpat.

Tādējādi, autoresprāt, lojālas sadarbības princips iegūtu plašāku atpazīstamību, iespējams, iemantotu lielāku respektu un, to izceļot preambulā, tiktu vairota tā nepieciešamība Savienībā.

Kā otro no ierosinājumiem tiesību principa efektīvākai nodrošināšanai Savienībā autore piedāvā grozīt Līguma par Eiropas Savienību 4.panta trešās daļas aktuālo redakciju, papildinot to ar sekojošu noteikumu: „Lojālas sadarbības prasības neievērošana ir atzīstama par klaju Savienības tiesību pārkāpumu un minētās obligācijas neizpildei ir ne tikvien kā ētiski nosodošs raksturs, bet arīdzan Tiesas rīcībā ir dotas pilnvaras, kas ļauj piemērot sankcijas pret tiesību subjektu, kurš pārkāpis lojālas sadarbības principu Savienības ietvaros.”

Minētais priekšlikums būtu kā brīdinājums Savienības tiesību subjektiem lojālas sadarbības principu uztvert nevis kā morāla rakstura tiesību principu, kas neparedz dalībniekiem nekādas sankcijas par lojālas sadarbības prasības neievērošanu, kā arī tādu, kuru var uzskatīt par nenozīmīga rakstura pārkāpumu, bet gan kā tiesību principu, kurš tiek augsti godāts Savienībā un kuram ir nozīme sekmīgai Savienības uzdevumu izpildei. Pēc autores domām, minētais papildinājums būtu preventīvs un vērstu uzmanību uz tiesību principa lomu Savienības tiesiskā balansa nodrošināšanā. Pēc autores domām, Tiesa, kura būtu konstatējusi lojālas sadarbības prasības neievērošanu, varētu attiecīgajam tiesību subjektam piemērot konkrētus soda veidus, piemēram, ne tikai izteikt aizrādījumu cita starpā sprieduma kontekstā, bet arīdzan piemērot sankcijas tieši par lojālu nesadarbošanos kā tādu. Autoresprāt, Tiesai sankciju piemērošanā būtu jāvadās no lojālas sadarbības principa pārkāpuma rakstura attiecīgajā gadījumā, teiksim, vai dalībvalsts ir ignorējusi Savienības iestādes vienreiz, vai vairakkārt, vai, piemēram, dalībvalsts nav ilgstoši veikusi ar attiecīgo lēmumu uzliktos pienākumus, vai ir tos veikusi, nokavējot dažas dienas. Tādējādi, autores ieskatā, iespējams, tiktu novērsta dalībvalstu šķietami vienaldzīgā attieksme pret tiesību principu un tiktu izskausts dalībvalstu šķietamais uzskats par lojālas sadarbības trūkuma nenopietno būtību.

Treškārt, autores ieskatā, alternatīva lojālas sadarbības principa nostiprināšanai Savienībā būtu paplašināt Komisijas pilnvaras piemērot naudas sodus dalībvalstīm tajos gadījumos, kad attiecīgās dalībvalsts iestādes ir uzskatījušas par nevajadzīgu sniegt atbildes uz Komisijas nosūtītajiem informācijas pieprasījumiem. Respektīvi, šāda alternatīva atvieglotu Tiesas noslodzi saistībā ar iepriekš norādīto par Tiesas iespējamo kompetenci piemērot sodus lojālas nesadarbošanās gadījumā un, iespējams, sekmētu attiecīgās problēmsituācijas risinājumu. Autoresprāt, ja Komisijai uz konkrēto pieprasījumu nav sniegta atbilde no attiecīgās dalībvalsts iestāžu puses, tad Komisijai būtu jāļauj nosūtīt valstij ne tikvien kā otrs informācijas pieprasījums, kuram, atbildes nesniegšanas gadījumā, sekotu argumentētais atzinums, bet arīdzan brīdinājums par naudas soda piemērošanu, kas tad arī tiktu uzlikts, ja attiecīgā dalībvalsts turpinātu ignorēt Komisijas aicinājumus sniegt

informāciju. Autores ieskatā, lēmums par naudas soda uzlikšanu varētu būt pārsūdzams Tiesā. Neskatoties uz to, ka norādītā ierosinājuma mērķis būtu atvieglot Tiesas noslodzi, ļaujot Komisijai visupirms rīkoties, autore tomēr norādījusi, ka lēmums par naudas soda uzlikšanu varētu būt pārsūdzams Tiesā, kas turpretim šķietami palielinātu Tiesas noslodzi, bet, autoresprāt, attiecīgie lēmumi tiktu pārsūdzēti mazāk nekā būtu jāizskata lietas par lojālas sadarbības trūkumu bez Komisijas “iejaukšanās” etapa.

Noslēdzot darba trešo nodaļu, autore raugās Savienības tiesību kontekstā ar pozitīvu skatu, un uzsver, ka pasaulē nevienā nozarē nepastāv tāda sistēma, kurā nebūtu nepieciešami uzlabojumi, vai kura būtu sasniegusi savu maksimālo perfekciju. Autore vēlas akcentēt, ka darbā izdarītajiem secinājumiem saistībā ar lojālas sadarbības principu nav nopeļošs raksturs, bet gan, pēc autores ieskatiem, tas ir pamats Savienības tiesību “pāriešanai nākamajā līmenī”. Tāpat arī autore, tuvojoties darba noslēgumam, vēlas atbildēt uz ievadā pausto hipotētisko jautājumu, proti, vai it viss, kas notiek pretēji Savienībā noteiktajam taisnīguma “garam”, automātiski ir atzīstams par lojālas sadarbības pārkāpumu. Autore norāda, ka lojālas sadarbības princips ir plašs Savienības darbības princips un aptver “kuplu” no tā izrietošo pienākumu loku, tādējādi, autores ieskatā, attiecībā uz lojalitātes konceptu kā tādu – jā, pēc autores domām, visi Savienības tiesību pārkāpumi būtu atzīstami par lojalitātes neievērošanu, tā kā lojalitātes prasība, pēc autores domām, ir “svēts” uzticības solījums Savienībai. Savukārt, ja runājam tieši par sadarbības aspektu, tad jāatzīst, ka sadarbības process tomēr ir daudzpusējs un tajā būtu jāpastāv vismaz diviem elementiem, tādējādi, autores ieskatā, attiecībā uz sadarbības obligācijas neievērošanu, vērtējums meklējams pēc katras attiecīgās situācijas un apstākļiem.

Kopsavilkums

Darba autore izvirza sekojošas tēzes tā aizstāvībai:

1. Autores ieskatā, Līguma par Eiropas Savienību 4.panta trešā daļa interpretējama sekojoši: lojālas sadarbības principa pamatā ir uzticama un godprātīga attieksme, kas vērsta uz atbalstu kopīgu mērķu sasniegšanā. Savienībai un dalībvalstīm neviltoti citai pret citu, augsti godājot morālās vērtības, jāveicina izpildīt uzdotos pienākumus, kas noteikti Līgumos. Dalībvalstīm jāveic visas vajadzīgās noteikta rakstura organizētās darbības, lai nodrošinātu to darbību izpildi, kas izriet no Līgumiem vai no Savienības iestāžu aktiem. Dalībvalstīm jāveicina Savienības uzdevumu izpildi un jāizvairās no jebkādas rīcības, kas varētu pakļaut briesmām Savienības mērķu sasniegšanu vai radīt tai nedrošu stāvokli.
2. Lojālas sadarbības principa izcelšanās teorija ir meklējama federālās uzticības (lojalitātes) konceptā, kas izpaužas Savienības radītajā savstarpējā atkarībā starp varas līmeņiem un pamatojas savstarpējā uzticības garantēšanā.
3. Lojālas sadarbības princips ir cieši saistīts ar solidaritātes principu un labas ticības principu, tomēr, solidaritātes principam ir citādāks kopējās atbildības raksturs, savukārt labas ticības princips ne vienmēr pieprasa savstarpējību.
4. No lojālas sadarbības principa izrietošais pienākums sniegt informāciju un atbildēt uz uzdotajiem jautājumiem var tikt atzīts par neizpildītu ne tikai tad, ja informācija nav sniegta vispār kā tāda, bet arī tad, ja tā ir sniegta nepilnīgi, neprecīzi un no tās nav iespējams izdarīt attiecīgos secinājumus (valsts izvairās no konkrētas atbildes sniegšanas). Korektu atbilžu sniegšana no dalībvalstu puses izpilda arī tad, ja Līguma par Eiropas Savienību 4.panta trešajā daļā uzlikto pienākumu savstarpēji palīdzēt veikt uzdevumus, tā kā informācijas sniegšana atvieglo Savienības iestāžu darbu un sekmē Savienības uzdevumu izpildi. Pienākuma sniegt informāciju kontekstā dalībvalstij ir pienākums vismaz izskaidrot Savienības iestādei atbildes nesniegšanas iemeslus.
5. No lojālas sadarbības principa izrietošais pienākums sniegt ierosinājumus ir tiesisks instruments problēmsituāciju risināšanai, iegūstot mediatīva rakstura funkciju. Dalībvalstij ne tikai jāsniedz priekšlikumi, bet ir arī jāieņem skaidra nostāja attiecīgajā jautājumā.
6. Apstrīdēšanas pienākumu var dēvēt arī par sacīkstes pienākumu, tā kā ir saskatāmas līdzības ar Latvijas Republikas Civilprocesa likumā nostiprināto sacīkstes principu un

pamatojoties uz Francijas Republikas juridiskajā literatūrā apzīmēto *le devoir de concours* jeb *konkursa pienākumu*.

7. Pienākums piemērot sankcijas, piemērot pagaidu pasākumus un atlīdzināt zaudējumus jo īpaši veicina arīrdzan pienākuma nodrošināt Savienības tiesību efektivitāti izpildi, nosakot, ka tiesību normas ir jāpiemēro tā, lai tās pēc iespējas pilnīgāk sasniegtu savu mērķi.
8. Pienākums respektēt kompetences nav Savienības kompetences piešķiršanas princips, tā kā pirmais izriet no lojālas sadarbības principa, savukārt otrs izriet no Savienības tiesību konkrētās normas.
9. Lojālas sadarbības prasība attiecas ne tikai uz dalībvalstīm, kā tas sākotnēji var šķist, izrietot no Līguma par Eiropas Savienību 4.panta trešās daļas, bet ir arīrdzan Savienības institūcijām uzlikts pienākums pamatojoties uz Tiesas nolēmumos paustajām atziņām.
10. Autores ieskatā neviens no procesuālajiem līdzekļiem lojālas sadarbības principa nodrošināšanai Savienībā nav radījis efektīvu tiesību principa nodrošināšanu, tādēļ autore sniedz trīs priekšlikumus lojālas sadarbības principa attīstībai Savienībā:
 - a) papildināt Līguma par Eiropas Savienību preambulā norādīto, un tieši, „paredzot turpmākus pasākumus, kas jāveic, lai attīstītos Eiropas integrācija,” aizstāt ar „paredzot turpmākus pasākumus, kas jāveic, lai attīstītos Eiropas integrācija, kuras pamatā ir lojāla sadarbība”;
 - b) grozīt Līguma par Eiropas Savienību 4.panta trešās daļas aktuālo redakciju, papildinot to ar sekojošu noteikumu: „Lojālas sadarbības prasības neievērošana ir atzīstama par kļaju Savienības tiesību pārkāpumu un minētās obligācijas neizpildei ir ne tikvien kā ētiski nosodošs raksturs, bet arīrdzan Tiesas rīcībā ir dotas pilnvaras, kas ļauj piemērot sankcijas pret tiesību subjektu, kurš pārkāpis lojālas sadarbības principu Savienības ietvaros”;
 - c) paplašināt Komisijas pilnvaras piemērot naudas sodus dalībvalstīm tajos gadījumos, kad attiecīgās dalībvalsts iestādes ir uzskatījušas par nevajadzīgu sniegt atbildes uz Komisijas nosūtītajiem informācijas pieprasījumiem.

Izmantoto avotu un literatūras saraksts

Literatūra:

1. Abramoviča L. Krietna saimnieka rūpības nozīme Komerclikumā. Jurista Vārds, 2006, Nr.44. Pieejams: <https://www.juristavards.lv/doc/147266-krietna-saimnieka-rupibas-nozime-komerclikuma/> [aplūkots: 2019.gada 19.februārī].
2. Autoru kolektīvs. Angļu – latviešu vārdnīca. Rīga: Izdevniecība Avots, 2007.
3. Autoru kolektīvs. Civilprocesa likuma komentāri. I daļa (1.-28.nodaļa). Otrais papildinātais izdevums. Prof. K.Torgāna zinātniskajā redakcijā. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2016.
4. Autoru kolektīvs. Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Arņa Bukas, Kaspara Gailīša, Ģirta Strazdiņa zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014.
5. Autoru kolektīvs. Eiropas tiesības. Otrais papildinātais izdevums. T.Jundza redakcijā. Rīga: Juridiskā koledža, 2007.
6. Autoru kolektīvs. Franču – latviešu vārdnīca. Rīga: Apgāds Sniegs, 1998.
7. Autoru kolektīvs. Ievads Eiropas Savienības tiesībās (Tiesu prakse un komentāri). Otrais papildinātais izdevums. K.Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004.
8. Autoru kolektīvs. Ilustrētā svešvārdu vārdnīca. Rīga: Izdevniecība Avots, 2005.
9. Autoru kolektīvs. Izprotot Eiropas Savienības tiesības: Kopienas tiesību mērķi, principi un metodes. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004.
10. Autoru kolektīvs. Latviešu valodas vārdnīca. Rīga: Izdevniecība Avots, 2006.
11. Autoru kolektīvs. Svešvārdu vārdnīca. Rīga: Jumava, 2005.
12. Autoru kolektīvs. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi: Balodis R. Latvijas Republikas Satversmes ievads. Pieejams: http://www.saeima.lv/satversme/Ievads_Balodis.pdf [aplūkots: 2019.gada 10.aprīlī].
13. Balodis R. Federālisms kā taisnīgas pārvaldes nodrošināšanas instruments. Jurista Vārds, 2004, Nr.46. Pieejams: <https://www.juristavards.lv/doc/97084-federalisms-ka-taisnigas-parvaldes-nodrosinasanas-instruments/> [aplūkots: 2019.gada 21.februārī].
14. Bārdiņš G. Dialoga loma tiesas spriešanā.
Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/31321/298-51343-Bardins_Gatis_gb07033.pdf?sequence=1&isAllowed=y [aplūkots: 2019.gada 9.aprīlī].

15. Latvijas Republikas Tieslietu ministrija. Eiropas Savienības tiesību ieviešanas rokasgrāmata. 2014. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/daliba-es/es-tiesibu-ieviesanas-rokasgramata> [aplūkots: 2019.gada 24.martā].
16. Meļķis E. Tiesību normu iztulkošana. Rīga: Latvijas Universitāte, 2000.
17. Pieci fakti, kas jāzina par Māstrihtas līgumu. Pieejams: https://www.ecb.europa.eu/explainers/tell-me_more/html/25_years_maastricht.lv.html [aplūkots: 2019.gada 19.februārī].
18. Pierhuroviča L. Juridiskais aktīvisms Eiropas Savienības Tiesas praksē darba tiesību jomā. Jurista Vārds, 2010, Nr.45. Pieejams: <https://www.juristavards.lv/doc/220723-juridiskais-aktivisms-eiropas-savienibas-tiesas-prakse-darba-tiesibu-joma/> [aplūkots: 2019.gada 24.martā].
19. Slicāne E. Labas ticības princips un tā piemērošana Latvijas civiltiesībās. Jurista Vārds, 2007, Nr.6. Pieejams: <https://www.juristavards.lv/doc/152528-labas-ticibas-princips-un-ta-piemerosana-latvijas-civiltiesibas/> [aplūkots: 2019.gada 22.februārī].
20. Amato G., Ziller J. The European Constitution. Edward Elgar Publishing Limited. 2007.
21. An author collective. European Constitutionalism Beyond the State. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
22. An author collective. The European Union in the World: Essays in honour of Marc Maresceau. Koninklijke Brill NV, Leiden, The Netherlands, 2014.
23. An author collective. European Union Law. New York: Oxford University Press, 2006.
24. An author collective. EU Law Stories. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.
25. An author collective. Oxford Principles of European Union Law. New York: Oxford University Press, 2018.
26. An author collective. Principles of European Constitutional Law. Oxford: Hart Publishing Ltd, 2010.
27. Chalmers D., Tomkins A. European Union Public Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
28. Devuyst Y. The European Union at the Crossroads. Brussels: Presses Interuniversitaires Europeenes, 2003.
29. Harlow C., Rawlings R. Process and Procedure in EU Administration. Oxford: Hart Publishing, 2014.
30. Jacque J.P. Droit institutionnel de l'Union européenne. Paris: Editions DALLOZ, 2004.
31. Klamert M. The Principle of Loyalty in EU Law. New York: Oxford University Press, 2014.

32. Magnon X. La loyauté dans le droit institutionnel de l'Union Européenne. Pieejams: http://publications.utcapitole.fr/13693/1/La_loyaut%C3%A9_dans_le_droit_institutionnel_de_l%27Union_europ%C3%A9enne.pdf [aplūkots 2019.gada 21.februārī]
33. Matsumoto Couveinhes F. L'effectivité en droit. Pieejams: https://books.google.lv/books?id=AHgOBQAAQBAJ&pg=PT223&lpg=PT223&dq=principe+de+l%27effet+utile+français&source=bl&ots=4U-PH4qJj&sig=ACfU3U15Ff1jnGqp8FP4_UaKun_9UfDww&hl=lv&sa=X&ved=2ahUKEwjz0ommqaLhAhUKdJoKHQ8MBoU4ChDoATAJegQICBAB#v=onepage&q=effet%20utile&f=false [aplūkots: 2019.gada 24.martā].
34. Prete L. Infringement Proceedings in EU Law. The Netherlands: Kluwer Law International BV, 2017.
35. Siedentop L. La démocratie en Europe. Buchet/Chastel. Un département de Meta-Editions, 2003.
36. Weatherill S. Law and Integration in the European Union. Oxford: Clarendon Press, 1995.

Normatīvie akti:

1. Līgums par Eiropas Savienību. Parakstīts Māstrihtā 07.02.1992.
2. Līgums par Eiropas Savienības darbību. Parakstīts Romā 25.03.1957.
3. Latvijas Republikas Civillikums. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=225418> [aplūkots: 2019.gada 22.februārī].
4. Latvijas Republikas Civilprocesa likums.
Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=50500> [aplūkots: 2019.gada 17.martā].

Juridiskās prakses materiāli:

- 1.Eiropas Savienības Tiesas 2003.gada 6.marta spriedums lietā Nr.C-478/01 *Komisija/Luksemburga*.
Pieejams:<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=76AABC6ECD393508E7A79085EFBDC7BB?text=&docid=48111&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=4189577> [aplūkots: 2019.gada 14.martā].
- 2.Eiropas Savienības Tiesas 2004.gada 13.jūlija spriedums lietā Nr.C-82/03 *Komisija/Itālijas Republika*.Pieejams:<http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?jsessionid=9ea7d2dc30dbaf460f90e05842378bc1cc451281d493.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxuLa310?text=&docid=49388&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=924633> [aplūkots: 2019.gada 14.martā].

- 3.Eiropas Savienības Tiesas 2007.gada 18.oktobra spriedums lietā Nr.C-441/06 *Komisija/Francijas Republika*. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:62006CJ0441&from=LV> [aplūkots: 2019.gada 17.martā].
- 4.Eiropas Savienības Tiesas 2007.gada 6.decembra spriedums lietā Nr.C-280/05 *Komisija/Itālijas Republika*. Pieejams:<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:62005CJ0280&from=LV> [aplūkots: 2019.gada 17.martā].
- 5.Eiropas Savienības Tiesas 2007.gada 26.aprīļa spriedums lietā C-135/05 *Komisija/Itālijas Republika*.Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A62005CJ0135> [aplūkots: 2019.gada 17.martā].
- 6.Eiropas Savienības Tiesas 1991.gada 28.novembra spriedums apvienotajās lietās Nr.C-213/88 un Nr.C-39/89 *Luksemburgas Lielhercogiste/Eiropas Parlaments*. Pieejams:<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/HTML/?uri=CELEX:61988CJ0213&from=EN> [aplūkots: 2017.gada 23.martā].
- 7.Eiropas Savienības Tiesas 1999.gada 8.jūlija nolēmums lietā Nr.C-186/98 *Nunes un de Matos*.Pieejams:<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=44299&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=4385507> [aplūkots: 2019.gada 23.martā].
- 8.Eiropas Savienības Tiesas 1991.gada 19.novembra spriedums apvienotajās lietās Nr.C-6/90 un Nr.C-9/90 *Francovich un Bonifaci/Itālijas Republika*. Pieejams: https://curia.europa.eu/arrets/TRA-DOC-LV-ARRET-C-0006-1990-200407021-05_00.html [aplūkots: 2019.gada 24.martā].
- 9.Eiropas Savienības Tiesas 1988.gada 22.septembra spriedums apvienotajās lietās Nr.358/85 un Nr.51/86 *Francijas Republika/Eiropas Parlaments*. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX:61985CJ0358> [aplūkots:2019.gada 23.martā].
- 10.Eiropas Savienības Tiesas 1990.gada 19.jūnija nolēmums lietā Nr.C-213/89 *The Queen/Secretary of State for Transport, ex parte Factortame*. Pieejams: https://curia.europa.eu/arrets/TRA-DOC-LV-ARRET-C-0213-1989-200407016-05_00.html [aplūkots: 2019.gada 24.martā].

Dokumentārā lapa

Bakalaura darbs „Lojālas sadarbības princips – tā nodrošināšana Eiropas Savienībā un piemērošanas prakse Eiropas Savienības Tiesā” izstrādāts Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: _____ (Ieva Bērziņa)

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: Dr.iur.Arnis Buka _____

Recenzents: _____

Darbs iesniegts Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē _____

Dekānes pilnvarotā persona: metodiķe _____

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

Komisijas sekretāre: _____